

LJUBLJANSKI ZVON

1929
LETNIK · XLIX
1

Vsebina zvezka za mesec januar:

1. Fran Albrecht: Meditacija o življenju in smrti	1
2. Tone Seliškar: Moj oče	2
3. Jože Pahor: Serenissima. (Dalje prih.)	3
4. Juš Kozak: Tuja žena. (Dalje prih.)	25
5. N. Preobraženski: Lev Tolstoj	32
6. Wl. St. Reymont - J. A. Glonar: Nedelja na kmetih. (Konec prih.)	40
7. Gledališka kronika (Slavko Osterc: Ig. Stravinskega Oedipus rex)	50
8. Književna poročila	55
Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (M. R u p e l). — Dela novoborcev 1. Oton B e r k o p e c: Pesmi. — Ivo S e v e r: Slavica (Josip Vidmar). — Sa strana zamagljenih (B. Borko). — Slavko S a - v i n š e k: Milica, otrok bolesti (Josip Vidmar).	
9. Kronika	60
Opera: Slavko O s t e r c: Iz komične opere (Anton Lajovic). — Umet- nostna razstava četrte generacije (K. Dobida). — Mariborska drama (M. Šnuderl).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Reklamirani zvezek se pošlje brezplačno samo, če se je reklamiral najkasneje v enem mesecu, ko je izšel. Pozneje reklamirani zvezek se mora plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

MEDITACIJA O ŽIVLJENJU IN SMRTI

FRAN ALBRECHT

Ujeti v blodni videz sivih dni,
mi gledamo skoz okna svojih duš
v daljno resničnost, ki jo sanjamo.

Otokarju Březini.

In vemo: tukaj to je carstvo senc.
Seznanjamo se in srečujemo,
razstajamo in odtujujemo —
in vsak na svojo zvezdo išče svojo pot.

Ker vsak je v svoji duši večno sam
in večno nem in večno tuj ljudem,
neljúbljen, nerazúmljen, nespoznan.
Priateljstvo ljudi je trhla vez,
ljubezen spolov zgolj omamen sen.

Ko zadnjič krikne duša, se zbudi
iz svojih temnih zemskih bolečin
v daljno resničnost nedosanjano.
Ko s kril ji pade teža hrepenenj,
svobodna v večno Rast s potopí.

Ta večna Rast je večno Bratstvo duš.

V življnju tró se duše kakor v stôpah,
trpljenja mlini pa jih zmeljejo
v prežlahnten kruh dobrote in ljubezni.

M O J O Č E

TONE SELIŠKAR

Orjaška lokomotiva drvi kakor pobesneta po železniškem tiru
in se zaganja v klanec in bobni mimo pečin
in rjove kakor satan na strmih bregovih rek.

Moj oče stoji na nji in drži za vzvod in strmi
v praznino, ki jo žre železo pod seboj
in je strašno lep v tej svoji pozi,
obžarjen od luči, ki mu plamti v obraz
iz odprte peči
in ognjeni šlem isker mu vihra nad glavo
in je lokomotiva in on kakor jezdec,
ki vihra v žarečem oblaku.

Ko sem bil otrok, sem stal ob progi
in sem mu mahal v pozdrav, ko je švignil
mimo mene. In mi je vrgel ognjen poljub
in je prevozil milijon kilometrov
in je mislil name.

Sedaj sem jaz mož in moj oče je starček.
Petinsedemdeset let.

Pa je še vedno kovač in kuje železo!
In ko sediva na vrtu — on ves sajast in
jeklen in malce upognjen, mi pripoveduje
in je mehak kakor solza in ognjen še vedno
kakor peč.

To ni prav, moj sin!

Jaz vem in sem vroč kakor boleost njegovih
besed in mi je vse jasno:
Milijon kilometrov je šlo v njegovo mladost,
tisoče ton premoga je žgalo njegovo kri
in osem otrok je poljuboval!

To ni prav, moj sin!

Gledava se v oči kakor takrat, ko je
drvel mimo mene, obžarjen kakor nebeški
jezdec in neznansko grenka raza gre v naju,
ko oba veva:
Stal bom ob progi in ga ne bo več
nazaj.

Tretji del.

1.

Mogočno beneško brodovje je počivalo že tretji teden pred Zadrom. Od nikoder ni hotelo biti povelja, naj dvignejo sidra in odjadrajo proti jugu, in vsem je postajalo jasno, da nekaj ni v redu. Serenissimo so topli njeni lastni grehi. Prepogosto je izdala najzvestejše zaveznike, neštetokrat je prelomila svojo besedo. Dokler je sijala v vsej svoji moči, so se šibki morali vezati ž njo vzlic slabim izkušnjam. Ko pa je sama prišla v stiske, se drugim ni mudilo nič. S španskim brodovjem bi se imeli združiti tu v Zadru, a obljubljene pomoči ni bilo od nikoder.

Galeje so bile prisiljene v brezdelje. Železni red na njih je izgubljal svoj smisel, disciplina se je rušila. Generalni kapitan je skušal vzdržati nekoliko bojnega duha s tem, da je ob različnih prilikah ukazal zbirati mornarje in vzklikati «hura!» A te vojne vežbe so kmalu postale smešne in celo nevarne.

Nevarnejši nego vse drugo pa je bil duh, ki se je zajedel v beneškega plemiča že v oni dobi, ko je ljudovlada dosegla višek moči in blagostanja. Ta duh se je naglo pokazal tudi pred Zadrom. Pred dvema stoletjema še so častniki junaško umirali za prapor s krlatim levom, a zdaj ne več. Zdaj so se bali umreti in nihče jih ne bi prepričal, da je prapor Serenissime res vreden smrti. Že v dobi kambreške lige je vedel častnik ljudovlade, da vojna redi vojno. Zato je plenil, koder je hodil, in gledal, da naglo obogati in spravi plen in življenje na varno.

Tu, pod Zadrom ni bilo mogoče pleniti. Siromašna zemlja je bila podložna Serenissimi in ta jo je celo pomagala vzdrževati. A razkošno živeti se je dalo. Zato je Zader oživel, kakor bi se prerodil. Stotine mladih častnikov, sinov beneške aristokracije, so mu popolnoma spremenile lice. Strah pred krvavo vojno je izginil čez noč, pričelo se je neskrbno življenje. Pričeli so se zabave, plesi, tekme, pričelo se je vrvenje, kakršnega ni videlo mesto že cela desetletja. Vrtinec razkošja je zajel vse, ki so prišli pod ta nenadni zlati dež. Kos Benetk, razbrzdani in divji kos, se je preselil na to skalno, trpko obrežje. Da, zdelo se je, da življenje v Zadru prekaša celo ono, kar je bilo mogoče v lagunškem mestu. Če nam je res jutri umreti, čemu ne bi živeli danes? Čemu ne bi izpraznili

čase radosti, če nam jo sicer smrt polno izbije iz rok? Kaj pride jutri, kaj nam mari!

Kakor se je Golja upiral, ga je vendar potegnil tok s seboj. Šel je s častniki in je videl, kako malo je v resnici doživel v Benetkah med onimi, ki so bili kri iste krvi kakor današnja njegova družba. Zlasti mladini Serenissime ni tu nihče staval mejâ, in preteveza, da gredo na bojišče, jim je dala popolno prostost. Golja je zastrmel nad gnilobo, in stud, ki se je bil dvignil v njem že na lagunah, je tukaj narastel kakor nikdar poprej. Čutil je sicer, da ni enak tem izbranim ljudem, tem bogataškim sinovom, gladkim in razuzdanim, ki niso poznali ničesar več razen omamnega, divjega uživanja, čutil je, da ga ne smatrajo sebi enako vrednega, a mu ni bilo mari. Še veselilo ga je, da se razlikuje od njih, od lahkoživcev.

Vendar ga je bolelo, da se posledice razkošnega življenja poznajo že tudi na galejah samih. Delo se je zanemarjalo, vezi med častniki in mornarji so razpadale. Z naraščajočim neredom — Golja je opazil to — se je dan za dnem slabšalo tudi življenje mornarjev. Pregreški so se množili, hrana ni bila več dobra. Iz Benetk se je dovažalo sicer vedno enako, a mornarjem se ni več dajalo, kolikor prve čase. Bilo je jasno: razkošje in zabave so požirali denar.

Nikdar pa si ne bi bil Golja mislil, da bo naletel med veseljaki na Vendramina. Lastnim očem ni hotel verjeti, ali je res on, ko ga je ugledal. Že davno bi ga moral srečati, če bi bil hkratu z njim prišel sem.

«Nisi se nadejal, kaj?» se smehlja Vendramin, ki takoj stopi k njemu ter mu stisne roko. «A jaz sem vedel, da se najdeva tu!»

«Kaj vas prinaša semkaj?» se čudi Golja.

«Vas? Kaj vas prinaša? Častniki se tikamo, tudi če ni povsod te navade. Kaj me prinaša? Prostovoljno sem prišel, ko sem zvedel, da tu ne gre vse v redu. Javil sem se iz patriotizma.»

«Lepo je od tebe», pravi Golja; «vendar ne bo dosti pomagalo, če boš veseljačil tukaj. Za to je dovolj drugih!»

Družba častnikov je pričela plesati in Vendramin je porabil priložnost. Vedel je prijatelja na vrt, kjer so vesele gruče častnikov sedele v hladu pod drevjem.

«Da me razumeš», je pripovedoval tišje, «nered je nenadoma postal privlačen in videti sem hotel, kakšen je. To bi bil prvi vzrok. Drugič pa sem se javil zato, ker bi me vojna stranka vrgla prej ali slej kamorkoli, morda celo kam v trdnjavo. Tako sem rajši izbiral, da izberem manjše zlo.»

«Vojna stranka bi te vrgla?» se čudi Golja. «Pa zakaj?»

«Imeti hoče neomejeno moč. Zato mora proč vse, kar jim ni vdano do mozga!»

Vendramin je posebno poudaril «jim», a se je smehljal, dasi so se mu zaiskrile oči.

«Ima morda vojna stranka tudi tukaj svoje ljudi?» vpraša Golja. «Tu med nami?»

«Seveda jih ima. Celo večina je njihova. A tu ne utegnejo voditi računov kakor delajo v Benetkah. Imajo pač drugih poslov!»

Šegavo gleda Vendramin, če ga prijatelj razume. Golja je razumel dobro.

«Plesnih in ljubavnih, ali ne?» pravi s posmehom, da ga plemič takoj zavrne.

«Počasi, prijatelj! Tudi ti imaš take posle, kakor sem že zvedel. Ne posmehuj se drugim!»

«Kdo ti je povedal?»

«Zaupnike imam, zvem vse take stvari!» pripoveduje Vendramin ironično, da Just ne ve, ali je šala ali resnica. «Mislim, da se ne kesaj, ker si zamenjal Benetke z Zadrom. Tu se uživa z velikimi požirki!»

«Zamenjal?» vprašuje Golja. «Govori, kako misliš to?»

Vendramin zapiči svoje oči v njegove in govori trdno, odločno:

«Ne verujem, da bi te bile Benetke že naučile lagati. Odkrito povej! Veš, da bi bil moral ostati na lagunah? Veš to?»

Golja strmi. Odkod je zvedel plemič, kaj mu je obljubila Mocenigova hči?

Vendramin pa mu neizprosno gleda v oči in ponovi:

«Povej odkrito! Veš?»

«Vem», se odpre Just, ki ne more lagati.

«Veš pa tudi, kdo je to preprečil?»

Plemič pomolči, a potem odgovori sam:

«Isti ljudje, ki so skrbeli tudi zame! Isti ljudje, z Loredanom na čelu!»

«Torej se je Mocenigova zavzela zame?» vpraša Golja naravnost.

«Borila se je zate. Potisnila je Loredana ob steno, da ni vedel, kaj bi storil. Naposled je zmagalo njegovo sovraštvo.»

«In ti veš vse to?»

«Patricijka mi je povedala sama. Sicer sem itak opazil, da se nekaj plete. E, ne uidejo mi niti take malenkosti!»

Vendramin pomolči. Pronicavo gleda prijatelja, potem nadaljuje šaljivo:

«Pa če bi se tudi jaz sam nekoliko zanimal za take stvari!? Če bi jih sam nekoliko zasledoval?»

«Moje stvari?» osupne Golja. «A zakaj?»

«Nekoliko zaradi prijateljstva», pravi plemič pomenljivo, «nekoliko pa tudi zaradi tvojih načel!»

«Kako misliš to?»

«Takole!» odgovarja Vendramin nedolžno. «Ti veš, kaj je tvoja dolžnost in jo izvršuješ natančno, kakor je ne zahtevajo niti predpisi. Dobro veš, da bi moral na bojišče. Še več! Smatraš za svojo sveto dolžnost, da greš in zastaviš glavo, življenje! Ni morda res tako?»

«Tako je», pritrди Golja in ugiblje, kaj hoče plemič.

«Glej!» nadaljuje Vendramin. «Potem pa naenkrat tak preobrat! Ko bi moral na bojišče, čakaš, da bi te rešili iz nevarnosti. To je, česar več ne razumem pri tebi! Tukaj nekaj ne soglašaj!»

Golji se zdi, da čuje očitiranje.

«Se nisem odločil, da grem z brodovjem?» preseče plemičeve besede.

«Zadnji dan!» ga ustavi Vendramin. «A prej si čakal, kako padejo kocke! Glej, vse vem!»

«Saj ni tako, saj je vse drugače!» ugovarja burno Golja, ki ne razume, kaj hoče mali kapitan. Išče besed, da bi razkril vse, kar ga boli, a ponos mu pravi, da nima ničesar pojasnjevati plemiču.

«Ne razburjaj se in ostani miren!» ga potolaži ta. «Mene se ti ni treba bati. Nisem ti hotel očitati in ti ničesar ne štejem v greh. Le nekaj sem hotel ugotoviti, nisi več prejšnji Golja, slepo pokorni vojak, pripravljen zavreči življenje, če mu ukažejo tako. Čuj! Povej mi, spoznavaš morda sam, da ni vredno dati glave za eno stotino vladajočih v Benetkah? To je, kar me zanima!»

Golja molči, bila je resnica. Kakor je še obžaloval nered na vojnem brodovju, vendar ni bil več stari, slepi Golja. V njem se je nekaj spremenilo, sam je čutil to.

«Odgovori vendar!» sili plemič. «Ne moreš odgovoriti?»

«Kaj naj odgovorim?» vpraša Just neodločno.

«Če si res drug!» zahteva Vendramin.

«Sam ne vem», jeclja Golja. «Stari nisem več... Novega človeka ni v meni...»

«Ni ga še, a bo vstal!»

Kratko in pomembno je izgovoril to kapitan. Potem pa je pristavil, kakor bi se bil spomnil v tem trenutku:

«Kaj pa z Nevo? Strašno ti je zamerila, da si odšel brez slovesa. Vse sile je napela, da bi te rešila. Izpostavila se je in osramotila, ti pa si odšel kakor ubežnik! Nisi odšel za nekaj dni ali morda za nekaj tednov, odšel si na bojišče, ločil si se za leto dni, morda še

za več, morda za vselej! Zbežal si od nje. Zakaj? Res nisi mislil, kako jo užališ? Če res nisi utegnil posloviti se, potem se opraviči! Prosi jo oproščenja!» .

«Njo? Oproščenja?» se zavzame Golja. Ali plemič res niti ne slutiti, kako je med njim in patricijko, kako je bilo zadnje dni, posebno zadnje?

«Bila bi tvoja dolžnost!» pribije kapitan. «Borila se je zate, oteti ti je hotela življenje!»

«Tako misliš ti!» odbija Just.

«Življenje ti je hotela rešiti!» zavrača plemič. «Dragocen je vsak dan, ki ga preživiš sedaj daleč od bojišča!»

«Ni ji bilo do mojega življenja!» se upira Just. Njegove besede pa so odsekane, v grlu se mu lomijo.

«Ni ji bilo do tvojega življenja? Do česa pa?» vprašuje Vendramin. Nepremično zre tovarišu v oči, kakor bi hotel na vsak način zvedeti vso resnico.

«Do česa?» ponavlja Golja, ki mu je mučno in ne more najti prave besede. «Do zabave ji je, do ničesar drugega!»

«Motiš se!» zavrača plemič, ki čuti, da je zadel ob bolno točko. «Za zabavo ne nedostaja moških v Benetkah. Patricijka te je skušala rešiti!»

«Ne poznaš Mocenigove!»

«Še vedno bolje nego ti, prijatelj!»

«To dejanje vidiš in ga sodiš po svoje!»

«Poznam tudi njene slabosti», zavrača Vendramin. «A kar je storila, je storila iz ljubezni!»

«Ni res!» se razvname Golja. «Če bi ti hotel povedati vse . . .»

«Povedal mi je Lorenzo!» ga prekine Vendramin. «Vse vem! Kar je storila, je storila iz ljubezni. Ponavljam to, pa naj je njena ljubezen živa komaj od jutra do večera! Morda si storil prav, da si se odtrgal, a posloviti bi se bil moral od nje!»

Na vrt je prišla nova skupina častnikov v družbi z mladimi, razposajenimi ženskami, iz družbe pa je stopil k Vendraminu visok krepak mož.

«Siamo veneziani», je dejal, «e poi cristiani!» Zrl je kapitanu v oči, nato pogledal Goljo. «Prav tako», je nadaljeval, «bi lahko rekli: siamo dalmati, e poi veneziani!»

«Velja to meni?» se sponese Golja, ki se mu zdi, da je moral že nekje govoriti s tem častnikom.

«Sem te morda zadel?» vpraša nasprotnik.

«Nikakor ne!» odbije ponosno Golja. «Nisem Dalmatinec.»

«A Benečan nisi!» zavrne častnik.

«V Benetkah se ne vprašuje po tem! Kdor je državlján, je Benečan. Nebenečan ne more biti vojak!»

«Tako je!» pritrđi Vendramin Justu, kakor bi hotel dopovedati častniku, naj konča s svojim izzivanjem. «Povej mi rajši, Amadeo, kaj si opravil!»

«Zdaj, tu naj povem?» se zavzame Amadeo.

«Sedi», prigovarja Vendramin, «vržemo karte!»

Plemič ima karte s seboj. Meša jih, nato prično igrati. A krepki častnik uporno molči.

«Spričo Golje lahko odkrito govoriš!» pravi Vendramin nevoljno.

«Kakor hočeš!» pravi častnik in skomigne z rameni. Vendar se čuti previdnost iz njegovih besed.

«Pomenil sem se z nekaterimi», pojasnuje, «tako, mimogrede, slučajno, kakor da nimam nikakega namena pri tem. Nekaj jih je, ki bi se ogreli. Ampak le s pogojem, da se ustvari večja, trdnjša in ponosnejša Serenissima. Zanj bi bili pripravljene storiti marsikaj, tudi — vrniti se. A kakor rečeno, krilati lev mora postati silnejši, strašnejši!»

«Ne bi morda postal silnejši?» preseče Vendramin.

Dasi Golja ne razume prav, o čem se pogovarjata častnika, jima vendar seže v besedo.

«Strašnejši?» vpraša Vendramina. «Ali še ni dovolj?»

«Kaj misliš s tem?» ga napade Amadeo.

«Krilati lev je dovolj mogočen!» pojasni Golja. «Samo bojne ladje pogledjte, čeprav ni več onega pravega reda na njih!»

«Krilati lev torej ni dovolj silen!» poudari Amadeo in nadaljuje tišje: «Razkriti nisem hotel ničesar. Spoznal sem pa, da gledajo nevoljno, kar se dogaja tukaj. Obsojajo in govore o krivcih. A malo jih je, komaj peščica!»

«Nihajo», pravi Vendramin; «ni vseeno, kam se nagnejo! Si jih morda vprašal, kako bi se prišlo v okom neredu?»

«Nihče si ni v tem na jasnem. Morda niti ne mislijo o takih vprašanjih.»

Plemič se zagleda v karte in ne reče ničesar. Igrajo brez zanimanja, Golja vidi, da z igro le skrivajo razgovor. Častniki naokoli so vedno glasnejši, močno dalmatinsko vino jih naglo užiga.

«Torej res ni sledov o gibanju vojne stranke v Zadru?» se nenadno zdrami Vendramin iz svojih misli. Nič ne poudarja besed, niti ne pogleda prijatelja, vendar se čuti, kako važno je to vprašanje zanj.

«Nič nisem mogel dognati», pravi častnik, «le to sem imel priliko slišati pogosto, kako se razpravlja o razmerju z Osmani.»

«Med častniki?»

«Med onimi, ki se mi zde najbolj nepristopni», pove Amadeo ter vrže karto tako, da se spozna njegova nevolja. Pomenljivo pogleda najprej plemiča, potem pa še Goljo.

«Dvomim, da bi mogli govoriti kaj prida!» pravi Vendramin. «Najboljši med njimi ne vedo veliko več kot navadni mornarji. In če vedo kaj, je plitvo in enostransko. Po tej strani smo mi vendar nekoliko na boljem. Pojasnili smo marsikaj, kakor je bilo treba.»

Iznenaden dvigne Golja glavo in pogleda plemiča. Polne skrivnosti se mu zde njegove besede. A še preden jih more premisliti, udari Amadeo s karto po mizi ves razdražen.

«Bolje igray!» zagrozi plemiču. «Bedasta je tvoja igra! S tako igro zaigraš vse! Izgubiš, da te bo bolela glava!»

«Edino pravilno!» ugovarja Vendramin, ne da bi ga količkaj motila časnikova razdraženost. «Vselej in povsod je treba pojasnjevati. To je karta, ki jo velja igrati zdaj. Pozneje bo čas za drugo. Tudi mi se moramo učiti iz zgodovine.»

Spet udari Amadeo po mizi s karto in ugovarja.

«Končaj že vendar! Preveč govoriš! Kako je mogoče prav igrati, če venomer besediš!»

«Tvoja igra je slaba nocoj», zavrača plemič; «nataknjen si!» Potem pa se obrne k Golji in nadaljuje: «Ti je kaj znano, Just, kako smo v četrti križarski vojni do tal porušili to lepo mesto? Ne veš, kajne? Zgodilo se je ob isti priliki, ko smo oplenili Bizanc. Je bil Zader neverniški? Je bil Bizanc islamski?»

Zakaj me izprašuje? Zakaj mi pripoveduje vse to? pomisli Golja, ki ne razume, kaj hoče kapitan.

«Vidiš! Stotini v Benetkah, oni najpremetenejši stotini je to vseeno», nadaljuje Vendramin. «To se pravi, senat je sam proglasil, da je bolje nego vsak zakon ono, kar koristi državi. Če razumeš to tako: njim samim, ki predstavljajo senat, njih nikdar sitim mošnjam, boš čisto blizu resnici. V imenu križa na kristjane v Zadru in Bizancu — ni bilo to duhovito? Siamo veneziani e poi cristiani, natančno po tem izreku! Pa vzemi to njih moralo in jo skušaj uveljaviti tudi za množico! Padli bodo po tebi in te pobili kot zločinca, kot rušilca oltarjev in najsvetejšega!»

«Saj te ne razume!» se roga orjaški častnik plemiču. «Saj ne ve, kaj govoriš! Če ne končaš ti, bom končal jaz! Čas je že, skrajni čas!»

«Premislil bo», pravi častnik mirno, dasi se premaguje; «premisli bo, časa ima dovolj! Sicer pa igray trezno in rzsodno, nujno ti svetujem! Izgubi tisti, ki ne zna ohraniti trdnih živcev!»

«Nespametna igra!» se srdi častnik in tolče s kartami po mizi. Plemič se ne da ukloniti.

«Preden so Turki zavzeli Bizanc», poučuje kapitan Justa, «sta bili dve možnosti: streti ga in zasesti njegovo mesto, ali pa ga podpreti proti polmesecu. Serenissima ni napravila ne enega ne drugega. Ali je čakala, da bodo izkrcavali na obeh straneh? Slepci! Z Bizancem bi bili gospodarji poti v Rusijo in v Indijo —»

«Komu praviš vse to?» ga prekine pomilovalno Amadeo.

«Tebi!» ga zavrne plemič nevoljno. «Ljudovlada pa je prelivala kri, da si je zaprla cesto. In zdaj jo spet začanja prelivati, da bi odprla novo. Pobita drugod, je pograbila Ciper, da ima zvezu z Azijo čez Haleb in Afriko čez Aleksandrijo. Jutri, pojutrišnjem nas vržejo tudi s Cipra. Prej pa bo tekla kri v potokih. O, kako bedna je ta kramarska politika, kako zločinsko, če si nekateri iz krvi kujejo zlato!»

«Turki so vendar veliko hujši!» ugovarja Golja. «Nikdar se še niso počejala taka divjaštva, kakor čujemo zdaj o njih. Ljudovladi vendar ne kaže drugega, ko da se brani!»

«Si čul?» oponese Amadeo kapitanu. «Še ne razumeš, kako si bedast? Rajši nikakšne igre, kakor pa slabo! Če je tako,» se spet razvname, «vržem karte na mizo! Pa igraj sam!»

«Kako misliš to?» ga vpraša Vendramin trdo.

«Kakor sem dejal!» zavrne Amadeo uporno, da zablesti v plemičevih očeh!

«Če je tako, pa dobro!» udari kapitan. «Svobodno igraš in končaš lahko! Čim prej, tem bolje! Takih igralcev ne potrebujemo!»

Koj nato pa se obrne k Golji in ga pobija.

«Ni res!» pravi. «Če bi ne bila ljudovlada tako pohlepna, ne bi nikdar prišla tako daleč. Konica naših mečev bi držala Osmane pribite v njih maloazijskih gnezdih. Zastava sv. Marka ne bi imela madeža, ne bi se je držalo blato nenasitnosti. Koder bi plapolala, bi vladala mir in red. A Serenissima je bila vedno enaka: ko je šlo za življenje ljudi, je bila neizprosna, ki je šlo za denar, je pozabila na čast, na dostojanstvo, na vse! Zato pa žanjemo, kar smo sejali!»

Plemič je umolknil, Golja je strmel. Prvič je slišal vse to in novo mu je bilo. Vso beneško moč, ves veliki sijaj, vse, kar se mu je zdelo sveto in nedotakljivo, je obsvetila krvava, gnusna luč. Je li vse resnica, kar govori plemič? In zakaj govori vse to? Iz užaljenosti, ker so ga vrgli semkaj?

Just je mislil in ljubše bi mu bilo, da ni slišal vsega tega. Sramota ljudovlade je bila sramota tudi njegovega dela, vsega, kar je počel tekom dolgih let svoje mornarske službe. Če je poslušal

Lorenza, so bile besede včasi še ostrejše, še težje, a tako težke in pomembne niso bile kot plemičeve. Ako ni bilo vse to zgolj zabavljanje nezadovoljnega moža, psovanje nemirnega človeka, potem se resnica ne da več potajevati, potem stvari niso več v redu. Podira in ruši se, kar se je kazalo, ko da stoji na železnih tleh!

Plemič je opazoval, kakšen vtis je napravilo njegovo govorjenje na mladega moža in je videl, da ga je porazilo. To je tudi hotel, zato je bil zadovoljen.

Tedaj so častniki pri sosednji mizi pričeli peti. Nekateri so vstajali in pričenjali plesati po dvorišču. Razgrela jih je poskočna godba, ki je hrumela iz dvorane. Nastal je vrvež, miren razgovor ni bil več mogoč.

«Končajmo igro!» je dejal Vendramin in odložil karte. «Kakor nalašč! Ti veseli svatje nam bodo marsikaj povedali! In vino veritas! Mednje stopiva, Amadeo, izplača se nocoj. In ti, Golja? Se nama pridružiš?»

«Čas je, da odidem», pravi Just. «Bakanal se pričenja. Nocoj bodo spet pozabili vse, službo in dostojnost. Poznam to in ne maram biti priča.»

«Nič ne de!» pravi Amadeo dvoumno in obrne Golji hrbet. «Opravimo tudi brez tebe!» Justa je spekle in morda bi zahteval pojasnila, da ga ni zadržal Vendramin.

«Všeč mi je, da sem te spet našel», pravi plemič; «upam, da se bova še večkrat videla. Marsikaj se imam razgovoriti s teboj.»

Krepko mu stisne roko, kakor zvestemu prijatelju, nato pa se ves živ in razigran pomeša med veseljake.

Pretvarja se! zbode Goljo tih, mučen sum. Čemu dela to? Ni več oni, kot je bil?

Justa je klicala služba na ladjo. Vzlic temu bi lahko ostal v veseli družbi, zakaj nihče ga ne bi pozval na odgovor. A hotel je biti točno kot vselej na svojem mestu. Hrup vinjenih, pomešan z razbrzdano plesno godbo, je odmeval za njim in ga spremljal do pristanišča. Od vseh strani so prihajali veseljaški glasovi, ves Zader je praznoval in užival. Tu je bila vojna in vojna je razvrat!

A ko je Golja že davno prevzel spet svoje mesto na galeji, ga je še vedno bolelo, ker ga je žalil Vendraminov prijatelj. Trdovratno je vrtal po spominu in vse se mu je zdelo, da sta s tem častnikom že morala nekje trčiti skupaj.

2.

Pred Zadrom je čakalo mogočno brodovje in Serenissima si ni upala nastopiti proti Turkom, ki so stali komaj deset milj od Zadra na dalmatinskih tleh.

Osmani so imeli lahko delo. Če nista zalegli njih število in moč, jim je pa pomagala podkupljivost beneških poveljnikov. Pravkar so dobili v pest močni grad Venierjev, ki jim ga je izdal za dober denar poveljnik Contarini. Da bo beneška sramota še hujša, je sam sprejel moslemsko vero in prešel k Turkom. Ti so brez odloga napadli še drugi grad pred Zadrom, utrjeno Poljice, ter ga tudi zavzeli. Ljudovlada je bila izzvana na lastni zemlji in ni imela poguma, da bi zavrnila te male, raztresene sovražne čete.

Mornarji so čutili slabost poveljstva in so jo izrabili po svoje. Vesti o izdajstvu so se namreč razširile med njimi ter jim pojasnile, kako so sami svoji gospodarji. Množice vojaštva so se vsule po mestu, po ulicah, trgih, po gostilnah je vrvelo svobodnih ljudi. Kdor je opazoval te množice, ki so prepevale, ki so se dale voziti po ulicah, ki so barantale s sumljivimi ženskami, ta jih je moral imeti za trumo brez vajeti, ne pa za vojaštvo ene najsilnejših držav. Pozno v noč je trajal vrvež in nič niso opravile straže, ki so hotele napraviti red.

Čast Benetk je preveč trpela v Zadru, da ne bi vojaško poveljstvo varovalo vsaj videza svoje oblasti. Proti Turkom sicer ni nastopilo, zato pa je ukazalo izgnati izdajico Contarinija z beneških zemelj za vse čase. Ta dogodek naj bi se izvršil pred očmi vse vojske in vsega mesta z največjo vojaško rezkostjo. Pokazati je bilo treba, da mu Serenissima ne odpusti nikdar več, kar je zagrešil, dati ga je bilo treba v roke vsakomur, ki bi ga hotel končati.

Nedelja je bila in ostra burja je brila po mestu in žvižgala v vrhovih jadrnikov. Tudi Golja je dobil ukaz, naj vodi oddelek mornarjev na glavni trg, Piazza dei Signori, kjer so se zbirale čete. Razvrščale so se med vladno palačo in glavno mestno cerkvijo. Obrnjene so bile proti poslopju, ki je imelo nekaj sličnega z doževsko palačo v Benetkah, kakor je ves trg sličil prostoranemu trgu sv. Marka. Videlo se je: Serenissima je udarila svoj pečat tudi zunanjemu licu mest, ki so ji bila podložna.

In prav kakor z doževske palače v Benetkah, je tu iz vladne palače udarjala ista sila vse, ki ji niso hoteli služiti in so ji odrekli pokorščino.

Prapor z levom se je dvignil na balkonu. Razvil se je v ostrem vetru, pod prapor pa je stopil magistrat v črni togi. Koj za njim je pristopila gruča mož v navadnih in vojaških oblekah, mož, ki so stali tukaj v imenu Serenissime.

Trobente so zapele. Vojaštvo se je vzravnalo, nastopil je molk. Vanj pa se je zarezala visoka, ostra beseda stražarjeva:

Od te ure ljudovlada za večno izganja s svojega ozemlja Gerolama Contarinija, izdajalca Serenissime, odpadnika od vere in k nevernikom prestopivšega bastarda, po zlatu hlepečega lopova. Izganja ga za večno, ker ga danes ne more soditi primerno njegovim dejanjem. Če bi se pa še kdaj drznil prestopiti tla ljudovlade, ga sme vsakdo kjerkoli in kadarkoli pobiti kot zločinca, ki je zapravil svoje življenje. Zato se na njegovo glavo razpisuje nagrada tisoč ducatov, ki jih bo prejel, kdor bo predal Serenissimi izdajalca živega ali mrtvega. Ljudovlada ne bo mirovala, dokler se ne izvrši pravica nad zločincem.

To je bilo vse, kar je razglasil magistrat. Obred je bil kratek, kakor mora biti kratka krvavoresna, neizprosna grožnja. Komaj se je odtrgala zadnja beseda, že se je balkon naglo izpraznil. Spet so zazvenele trobente in njih glas je švistel kakor meč. Po trgu so vse križem odjeknila ostra povelja častnikov in s povelji so zašumeli nagli koraki vojaških oddelkov.

Tudi Golja je uvrstil svoj oddelek za odhod. Velik in lep je stopil pred mornarje ter jih je vodil skozi mesto proti пристanišču. Ljudje so se ozirali za njim. Nagonsko so čutili, da je Serenissima močna, dokler jo branijo taka debla. Naj se je boje izdajice, dokler ima ljudovlada takih junakov!

Visoko vzravnan je stopal Golja v pristan in je mislil o vsem, kar se je pravkar zgodilo. Njega izgon ni prepričal o moči Serenissime. Nasprotno! Danes je živo čutil vso njeno slabost. Kar je bilo vojakov pri izgonu, jih je sicer vojaška pest držala na vajetih, a le nekatere. Veliko mornarjev je ostalo na galejah. Izgovarjali so se, da so bolni, in na nikak način jih ni bilo mogoče spraviti v mesto. Ne prošnje ne grožnje niso izdale. Res je, da se je širila bolezen med njimi, a gotovo je bilo med njimi mnogo zdravih, ki si niso dali več ukazovati. Kača upora je tiho lezla pod zemljo in nihče ni prav vedel, koliko je že izpodgrizla. Ko bo Contarini čul o izgonu, se bo lahko na varnem smejal. In tudi nagrada na njegovo glavo, živo ali mrtvo, ga ne bo vznemirjala.

Prišli so v pristanišče in poskakali v pripravljene čolne. Na povelje so prijeli vesla, dvignili jih in nato položili na vodo — vsi hkrati, vsi obenem. Še en ukaz in vesla so se zarezala v morje, čolni so se pognali po gladini. Golja je ukazoval in se čudil, zakaj je njegova beseda sama tako močna, da giblje vse te ljudi in njih mišice. Iskal je vzroka in je bil obenem ponosen, da je tako.

Dasi je bila nedelja, so vendar morali mornarji ostati na galejah. Nejevolja je grizla v njih, čutili so pest, ki jim hoče stisniti uzdo. Nekje se je moralo nekaj zganiti, nekje se je moral zbuditi sklep, naj se na galejah spet napravi red. A dasi so ostali

mornarji na ladjah, so vendar le postopali. Dela niso imeli nikakšnega in nihče ga jim ni znal dati. Med njimi in poveljstvom se je začela tiha borba, o kateri ni še nihče vedel, kam hoče prav za prav.

Počasi so tekle ure in Golja ni vedel, kaj bi počel. Tiho je obsojal Benetke, ki niso znale več ukazovati, sam nase se je jezil, da mora držati roke križem. Šetal se je po galeji in z začudenjem opazil, da se tudi v njem oglašajo nejevolja.

Z nekaterih galej se je začulo petje in Golja je vedel, da je to proti predpisom. Ker poveljstvo ni pustilo mornarjem na kopno, so si dali duška s petjem. Kmalu se je razširilo še na druge ladje in kakor je bilo nedolžno, je kazalo vendar, da se neke sile ne dajo ukrotiti. Pristanišče je postalo živahno, čolni so se odpenjali in zapluli vse križem po vodah.

Tedaj je stopil zagorel mornar pred Goljo ter ga — vojaško vzravnan — nagovoril službeno. Takoj nato je nadaljeval hrvatsko.

«Stoj! Kako se zoveš?» ga je ustavil Golja, ki se mu je mornar zdel tako znan. Glas in obraz, vse je bilo Lorenzovo. In vendar se je zdel to tuj človek, popolnoma nov, saj mu je bilo vse lice črno zaraščeno.

«Morda se spomnite romarja», je pojasnjeval Dalmatinec. «Menim, da zadošča to. Kapitan me pošilja, ker bi rad govoril z vami še nocoj. Počakal vas bo v gostilni ‚All'Aurora‘. Želi, da pridete zanesljivo.»

Le trenutek vzdvomi Golja.

«Pridem,» se odloči brez pomišljanja, «nocoj sem prost.»

Lorenzo odide in izgine prav tako nenadno, kakor se je bil pojavil.

Ali se je skrival pred menoj, se vpraša Just, da ga nisem srečal vse te tedne, odkar smo tu? Ali je došel šele pozneje za nami?

Čuti pa, da je v tesni zvezi z Vendraminom. Njuno znanje je bilo torej več nego golo prijateljstvo. A kakor se je skrivalo nekaj zagonetnega v vsem njunem razmerju, si Golja ni bil na jasnem, kaj naj to pomeni. Da posega plemič odločno v njegovo lastno življenje, o tem ni dvomil več.

Počasi so tekle ure, počasi se je pričelo solnce nagibati proti zapadu. Bolj in bolj je obžarjalo vodo in obzorje, vedno bolj je rdelo nebo. Just je zrl večerne plamene in zdelo se mu je, da vstajajo iz njih Benetke. Vedno višje so v nedogledni dalji rastli obrisi kupol in zvonikov, vedno ponosneje so se vzpenjali slopovi in oboki in line doževske palače. Dvignili so se gaji otoka Murana,

krvaveli so in tёмnehi, polagoma, tišje, tišje in nato so drhteč prišli legati v somrak.

Zapad je vžarel in ugašal. Morje je postajalo široko in globoko pod ugašanjem večernih kresov, da se je človek zgrozil ob pogledu vanj. O Benetke, o kupole in zvoniki v večernih ogujih, o topole murarske, toneče v somrak, kako ste daleč, daleč! Kako si daleč, Neva, tiba Neva iz sanj, iz onih dni, ko si blestela kot jutranja luč; napovedovalka neskončne prelesti! Kako daleč si, kako legaš v somrak, da utoneš za večno!

Silno čuvstvo je obšlo Justa in ga vsega prevzelo. Vojak v njem se je umaknil, izstopil je človek, mlad, satjajoč, vzdihovajoč. Tu, iz dalje, ni bila Neva več ona kot v dneh strasti in nemira, bila je iz dni čistega hrepenenja, svetla, v zarji prihajajoča.

Just je vedel. Še je gorelo v njem to hrepenenje, še, vzhic vsem razočaranjem, ki jih je bil doživel. Bolj nego kdaj prej si je zaželel ljubezni, one silne, ki ne tehta in ne računsa, ki se vrže preko vsega. Je bo doživel kdaj? Bo okusil njeno sladkost?

Večerna zarja je ugasnila in Golja se je zdrnil iz svojih sladkih, bolnih misli. Na vseh straneh so se užigale rdeče lučke, ves zaliv je vrtrepetaval v njih odbleskih.

Čas bo, si je dejal Just, in je stopil po stopnišču v čola. Straža ga ni ovirala. Častnik je krenil v mesto. Po ozkih, nerazsvetljenih, slabo tlakovanih ulicah je došel do tesnih, a snažnih prostorov gostilne «All'Aurora». Niti dobro vino niti lepota prostorov ni vabila častnikov semkaj, ampak troje krasnih hčera, stasitih, črnih Dalmatink.

Gostilna je bila ob tej uri akoro prazna. Vendramin pa je že čakal v koticu pri oknu ter si nekaj beležil.

«Kaj pa pišeš tako zatopljen?» ga nagovori Golja, ko je že tik ob njegovi mizi.

«Kar oglej si!» odvrne plemič ter mu ponudi beležnico. «Na prstih ene roke jih seštejem, ki bi v Zadru to razumeli. Pisava je, ki jo je iznašila naša beneška diplomacija — šifrel ž njimi najlepše skrivaj svoje tajnosti!»

«Tudi to poznaš?» se čudi Golja ter prisede.

«Potrebno je!» pravi plemič in spravi beležnico. «Tako je nato pa že govori o svoji stvari. «Lorenzo te je osupnil z vabilom, kaj? Nisi se ga nadejali!»

«Osupnilo me je, ker ga nisem dolejš opazil v Zadru!»

«Od prvega dne je že tukaj», pojasni Vendramin. «Vidim, da se zna dobro skrivati!»

«Tudi službeno vlogo je odigral dobro,» pravi Golja; «nalašč se je izognil tikanju, da ne bi zbudil kakega suma. Toda povej mi, čemu toliko previdnosti, toliko skrivnosti?!»

«Ker je važen najin razgovor,» pojasni plemič, «saj boš spoznal sam!»

In kakor je že nekoč spraševal y Benetkah, začne zdaj špet poizvedovati o častnikih na Goljevi galeji, o moštvu, o hrani, o razpoloženju, o vsem.

«Čemu spet poizveduješ vse to?» vpraša Golja naravnost.

«S posebnimi nameni! Saj si si to morda že mislil, ko si zvedel o mojem vabilu. Čas je, da ti povem brez ovinkov. Glej, stvari hitijo in bati se je, da nas najdejo nepripravljene. Naše brodovje se ruši, naglo, nezadržno in brez prestanka. Benetke nimajo več ljudi, ki bi znali ukazovati. Vedo sicer, da ne gre dalje, a nimajo železne roke, da bi ustavili razpad. Z drugo besedo: vladajoči niso zmožni vladati še nadalje. Če pa pogledaš mornarje, vidiš, da si kmalu ne bodo dali več ukazovati. Dvigajo se hudourni znamenja!»

Plemič obstane, Golja pa je nestrpen.

«Kaj hočeš reči s tem?» vpraša Vendramina.

«Potrpi! Prihaja še huje! Si že kaj čul o kužni bolezni na naših ladjah? Vrag vedi, odkod se je zanesla. A je že tako, kadar je veliko ljudi skupaj! Ne izogneš se! Poveljstvo sicer skriva, a to je še slabše. Razširijo se govornice, ki več škodujejo od bolezni same. Veš, kaj se govori? Da je bolezen nastala radi pokvarjene, slabe hrane. Kdor jo oskrblja, ne gleda, ali bo dobra, ali bo koristila mornarjem. Da le nese njemu! In preskrba živeža za brodovje, za vse te tisoče ljudi, donaša ogromno, to ve že zadnji mornar!»

Plemič je čakal, kaj bo dejal Golja. Ta pa je molčal in se čudil, česa vsega ne ve ta bistrourni častnik. Ne o bolezni ne o prehrani še ni čul govoriti mornarjev. Torej se razgovarjajo skrivaj? Za njegovim hrbtom? A kako pa zve plemič vse? Je v zvezi z mornarji?

«Torej ničesar ne veš o tem?» nadaljuje plemič iznenadeno. «Ali imaš zaprte oči in ušesa? Res ne vidiš, kaj se godi okrog tebe? O da! S takimi ljudmi ljudovlada lahko dela! A žal, delajo lahko tudi sleparji! Kdor ne čuti sam na svoji koži, ne ve, kaj vse je mogoče! A nikar ne misli, da s tem koristiš ljudovladi, če ne vidiš ničesar! Narobe! Škodljivec si!»

Golja ne ve, ali bi se branil ali naj prenese očitke. On škodljivec ljudovlade? Doslej mu ni tega še nihče očital. Kaj hoče Vendramin?

Plemič pa že sam pojasnjuje.

«Svojat, ki izrablja priložnost, da obogati na stroške vse vojske, ta svojat je prvi in največji sovražnik ljudovlade. Zaradi te razbojniške drhali mora Serenissima propasti, ako se ne dobijo ljudje, da bi jo rešili.»

«Kako rešili?» prekine Golja. «Morda tako, da svojat — pobijejo?»

«Tako, da jo pobijejo!» pravi plemič s poudarkom.

«Kdo pa nam dobavlja živila?» vpraša Golja. «Ali ne skrbi za to najvišje poveljstvo?»

«Najvišje poveljstvo in tisti, ki so mu blizu.»

«Torej vse, kar se imenuje vojna stranka?»

«Jasno!» odgovarja plemič, da Golja osupne. «Če so pa eno — najvišje poveljstvo in tisti, ki tako lepo skrbе za vojsko, kako naj potem ugonobe — svojat? Naj se dvignejo proti poveljstvu samemu, proti najvišjim?»

«Zdi se mi, da je tu dvoje!» pravi naposled Golja. «Država je in je dobiček! Prav za prav je samo videti, da je dvoje. V resnici je eno: vsi, ki poveljujejo in oni, ki so udeleženi, iščejo lepo življenje. Mi tukaj pa...»

«Do zdaj se ne moreš pritoževati», ga prekine plemič. «Do zdaj ti ni hudega! Saj še ne veš, da se širi bolezen med vojsko in da se širi radi nedostajanja dobre hrane!»

«A ko bomo tam doli, v Nikoriji ali Famagosti...»

«Počasi!» ga spet zavrne plemič. «Ni z nami skoro stotina najplemenitejših beneških sinov?»

«Ne vem, če se bodo borili!» ga prekine Golja. «Saj vidimo, da jim je samo do lepega življenja! V Zadru so, v Zadru! Ko bomo pa pred polmesecem, ne bo videti nikogar nikjer. Še tisti, ki so vedno v orožju, bodo gledali, da jim ne bo hudega. A ono drugo, o svojati, ono je blazno!»

«Blazno?» osupne plemič. A hitro je spet siguren. «Da, blazno,» pojasnjuje, «če gledaš kot podrejen častnik, ki ima edino le ubogati! Če pa pomisliš, kako se drži ljudovlada, spoznaš, da je vse mogoče. Naj pride jutri močno, junaško brodovje pred Benetke, pa bo konec Serenissime! Niso Benetke trepetale že, da padejo Genovi v pesti? Take stvari niso majhne, prijatelj, res ne! A so mogoče.»

«Serenissima ima troje brodovij!» zavrača Golja.

«Troje in lahko nikakega!» pobija Vendramin. «Namreč ona Serenissima, ki ne misli danes na svoje sinove, ampak zgolj nase in na dobiček! Nam je Serenissima vse več nego oni dve svetli stotini visoko gori! Za nas je ljudovlada široka zemlja, široko morje,

tržišča, poti na vse strani, nastale in zgrajene tekom stoletij za vse državljane, ki tu živijo in delajo. To je v resnici ljudovlada, to so Benečani!»

«Za nas, si dejal,» prekine Golja. «Povej mi, kdo je prav za prav to?»

«Vsi tisti smo, ki hočemo, da se konča sramota, ki se godi!»

«Da se konča sramota? Kako naj se konča?»

Plemič upre oči v Goljo in pravi trdno in brez premišljanja: «Z mečem!»

«Da bi ga dvignili proti Benetkam?» strmi Golja.

«Proti Benetkam, če hočeš! Prav za prav: proti onim velikim, ki imajo Benetke pod svojim železnim stopalom! Samo to je potrebno, da vsi zgrabimo ta meč, če ga hočemo zavihetati pošasti na teme! Z drugo besedo, pripraviti se moramo o pravem času, ko so zdaj zvezde ugodne. Si ti za to?»

Golja ne ve, kaj bi odgovoril. Nejasno mu je vse, nemogoče se mu zdi, neizvedljivo.

«Kako naj se pripravimo?» vpraša dvomljivo. Misel, da bi se obrnili proti Benetkam, se mu zdi smešna in strašna obenem. Ne bi šli naravnost v pogin?

«Vem», zavrača plemič. «Iti proti Benetkam je tebi isto kot upor svetopisemskih angelov proti Bogu. Pa vendar so se vedno dobili ljudje, ki so vstajali proti Serenissimi, in vstajajo še vedno. Poglej samo Uskoke! Krilati lev je bil mogočnejši nego je danes, a so vendar navaljevali nanj, da se je morala bogata Signoria umikati in poravnovati se s svojimi sovražniki. Le ozri se v zgodovino! Genova, Florenca, Lombardija, Francija in drugi! Pa beneški sinovi sami so vstajali in majali stebre patricijske moči: Baiamonto, Falier, Gradenigo!»

«Toda Serenissima se je ubranila vseh», prekine Golja. «Trdno stoji še danes in grozi nevarna in strašna!»

«Kako si plašen, mladeč! Kako si kratkoviden!» ga pomiluje kapitan. «Toliko vidiš, kolikor nese tvoja služba. Ne veš, da se rešujejo velike stvari z velikimi načrti in z velikimi potezami? In ura mora priti prava! Seveda, kdo bo vrgel mogočnike, dokler sloni njih moč na mečih? Ko pa se meči začno majati, tedaj jih je treba podreti. Kar pada, je treba pahniti! In zdaj se bliža tak čas!»

«Glavna moč Serenissime so njene ladje», ponavlja Golja prepričano. «Reci, v čigavih rokah so?»

«V naših!» odgovarja plemič. «Samo ne zavedamo se še tega, žalibog!»

«In če bi se?»

«Če bi se zavedali, bi gospodarili svojim gospodarjem. To se danes da doseči. Morda ne bo nikdar več take prilike! Na ladjah vre in ne sme vreti brez ciljev! Zajmimo ta viharni val in ga okrenimo proti nesposobnim in nevrednim! Nič ni lažjega ko to! Nič kričanja in besed! Dejanja, dejanja! Na vsaki ladji stvorimo skupino, ki bo čakala pravega trenutka! Tako delo bo dozorilo vihar in pomelo Serenissimo, ono gnilo, nasilno svojat, ki pije kri od padske ravnine in Alp doli do Nila in do Damaska in še delj! Ura ni več daleč! Kar se ti zdi strašno in nemogoče, je blizu in lahko. Samo z veliko voljo in z nezlomljivo žilavostjo moramo izvršiti delo, ki vodi do ciljev. Pri nas vre. Z ladje na ladjo gre ogenj. Moramo pa ga razpaliti v požar, ki bo segel do Benetk, ki bo vse večji in strašnejši od arzenalskega na dan povišanja sv. Križa, ki bo upepelil nasilnike Sveta desetorice in strl živalsko pest ljudovladinih trinogov!»

Plemič se je razvnel in govoril naglo in strastno, in bliski so se vžigali v očeh.

«Ali se ne razgrevaš zaradi stvari, ki se ne bodo dale izvesti nikdar?» vprašuje Golja skeptično. «Upor na ladjah je hitro mogoč in tudi uspešen je lahko. Toda razrušenje beneške sile — to je ogromno delo! Kdo bo zasekal ostrino Leviatanu? Kdo bo razmajal, kar so zidali z ognjem in krvjo? Zadoščajo tvoje roke? Je dovolj močno vse malo plemstvo, tisto plemstvo, ki se prodaja mogotcem za skorjico kruha? Ki izdaja vse okrog sebe in še sebe povrhu, da si ohrani milost onih zgoraj?»

Golja pomolči; sam sebi se čudi, odkod jemlje besede.

«Pa recimo, da bi bilo malo plemstvo tudi pripravljeno kaj žrtvovati,» nadaljuje nato, «treba bi bilo vendar velikega moža, ki bi podrl, kar stoji pod levjim varstvom. Treba bi bilo moža, ki bi tolkel s kladivom, mogočnim kakor gora! Imajo danes Benetke takega velikana? Takega, ki bi videl, kar je, in ki bi vedel natančno, kaj vse pride? Imajo Benetke takega bistrovidca?»

Vendramin ni bil v zadregi.

«Ne vem, če ga imajo,» je dejal trdno: «vem pa, da ga morajo roditi razmere. Kadar pride prevrat, bodo tudi že vstali nosilci nove uredbe. Vse bo treba spremeniti, vse življenje v ljudovladi, vsa načela vladanja in ves red trgovanja. Po dosedanjih tirih ne gre nikamor več. Zato bodo zrasli možje, ki bodo ustvarili novo, resnično ljudovlado.»

Pazljivo posluša Golja, kar govori plemič. Vidi, da ga nič ne spravi v zadrego. Toda čim bolj pojasnjuje prijatelj, tem bolj se dviga pred Justom neprehodna skala: kako se bo moglo vse izvršiti, kje naj se začne, da bo resnično uspelo.

«Zdi se mi,» pravi počasi, «da bi se udar res dal izvršiti. A za to je potrebna velika sila, močna in poslušna vojska. To je prvo.»

«Da!» pritrdi Vendramin. «Vidim, da ne govoriva zaman. Razumevati pričinjaš. Nemogoče ti postaja možno. Veseli me. Vojska se da sestaviti. Ne, sestavlja jo vlada sama! Kam naj gredo te množice, če jim ljudovlada ne bo dajala dovolj živeža? Vzele si ga bodo same. In kam bodo morale ponj? V zalogo. V Dalmaciji nimamo vendar ničesar pleniti. Kruh je pa monopol, to se pravi, mora skozi Benetke. Če bi ne bila vlada tega že davno odredila, kdaj že bi Benečane uničila lakota! V Benetke nazaj bodo morali tudi mornarji po kruh — kakor hitro ga bo tu premalo. Tedaj jih bomo morali voditi. Prepričati pa, prepričati pa jih moramo že prej. Vse moramo pripraviti za čas, ki pride. Tudi ti svoje rojake! Tudi ti, da veš, ker jih bodo sicer uporabljali proti nam in bodo pomagali ž njimi uničiti naše namene!»

Plemič čaka, kaj bo Golja dejal. A ta je miren in ne odgovori ničesar.

«Boš storil to?» sili vanj Vendramin. «Se hočeš pridružiti onim, ki danes že pripravljajo vse to?»

«Pripravljajo?» se čudi Golja. «Jim je že vse naročeno?»

«Med tvojimi ljudmi napreduje naše delo najteže. Nezaupljivi so in ne razumejo naših namenov. Menda se jim zdi, da je še najboljše zanje, če je tako, kakor ukazuje krilati lev, svetla lagun-ska gospoda. Schiavoni, najboljši, najdrznejši mornarji, so tudi najzvestejši, če služijo komu. Vrag vedi, kaj imajo od tega! S krvjo plačujejo te svoje lastnosti. In ljudovladinim častnikom niti ne verujejo, če jim govore kaj drugega nego o žrtvah in bojih za Serenissimo.»

«Nisem tudi jaz ljudovladin častnik?» vpraša Golja.

«Prav zato!» pritiska Vendramin. «Mednje pojdi in spregovori! Videl boš, kakšno moč bo imela tvoja beseda. Videl boš, kako bodo verjeli tebi, kako bodo pripravljani storiti vse, kar boš hotel!»

«Dvomis! Zelo dvomis! Dobro vedo, da sem se dvignil izmed njih in ne smatrajo me več za svojega. Vem to natanko.»

«Ne smatrajo te, dokler se jim umikaš sam. Toda stopi spet bliže k njim, da bodo čutili, kako si spet njihov, pa boš videl, kako pojdejo za teboj v ogenj in vodo! Stopi mednje in spregovori — ne, samo razumeti jim daj, da si kri njihove krvi, da si ž njimi in ne proti njim, da si ž njimi vzlic svoji svetli opravi!»

Golja poslušna, a kar zahteva plemič od njega, se mu zdi tako nenavadno, tako usodno, da nič več ne premišlja z odgovorom.

«Ni mogoče!» pravi. «Ni mogoče, ker sem prisegel, da bom služil častno!»

«Si pa vedel tedaj, komu prisegaš?» zavrača plemič. «Si prisegel, da boš podpiral, če oplenjajo mornarje? Če jim pritrjujejo kruh? Prisegel si, da se boš boril proti sovražnikom Serenissime, a ne proti svojim tovarišem!»

Golja molči. Čuti, da ima plemič vendarle prav. Ljudem, ki kradejo že sedaj, še preden se je pričela vojna, ki kradejo, kar bi morali dobiti mornarji, določeni, da dajo morda že v kratkem svoja mlada življenja za državo, tem ljudem ni prisegel ničesar in jim tudi ne bo nikdar.

«Glej, kako te potrebujemo,» nadaljuje Vendramin, «kako veliko bi lahko koristil veliki stvari! Ti pa premišljaš o prisegi! Kaj pa, če jutri strmoglavimo nasprotnike? Kaj bo potem s tvojo prisego? Koliko bo še držala in komu?»

Golja ne odgovori, zakaj ta trenutek vstopi Amadeo.

«Važno novico prinašam,» pravi Vendraminu; «zdelo se mi je potrebno, da ti jo naznanim nemudoma. Vojna stranka je tudi že v Zadru; v kratkem bodo imeli sestanek.»

«Veš kaj več?» vpraša plemič.

«Vem in ne vem!» odvrne orjaški častnik, kakor ne bi hotel govoriti pred pričami.

«Torej počakaj!» pravi plemič ter se spet obrne k Golji. «Glej,» mu pripoveduje, «v Zadru je častnikov, ki so prisegli kakor ti! Pa ne dvomijo nič in so z nami. Dokaz, da razmere niso zdrave, da teži razvoj dalje. Tudi tebe, Just, bo potegnilo s seboj in se boš moral odločiti. Na las si podoben svojim ljudem. Boš morda stal jutri tudi ti proti nam?»

Plemič postaja jedek, Golji ni prijetno. Rad bi povedal prijatelju, da se moti o njem, da ga sodi slabo.

«Kako naj se postavim proti svojim prijateljem?» odgovori naposled neodločen, negotov svojih lastnih besed.

«Ne bo izbire!» zavrača plemič trdo. «Če ne boš z nami, boš moral biti proti nam. To bodo zahtevali od tebe in ti se boš pokoril, ker si vajen hlapčevati!»

«Žališ me!» se upre Golja. «Nimaš te pravice!»

«Ugotovil sem le dejstvo in nisem imel namena žaliti te. Tak si, da se ne odločiš sam. Nekdo ti mora ukazovati, potem slediš slepo. Taki so vsi tvoji rojaki!»

«Ti nisem že povedal tega?» se vmeša Amadeo, ki se mu zdi plemičevo prizadevanje brezuspešno.

«Od Golje je mnogo odvisno,» zavrača Vendramin. «Če bi on le namignil, pa bi bili Dalmatinci napol pridobljeni; to vem

gotovo. Tako pa, tako je nevarnost, da nam padejo naposled še v hrbet!»

«He! Posledic se bojiš, kaj?» se posmehuje Golji Amadeo. «Če bi vse spodletelo, kaj?»

«Kjer se vežem, se vežem ves!» odgovarja trdo Just. «Tak sem, da ne znam biti na dveh straneh hkrati!»

«Pojasni, kako misliš to!» zahteva Amadeo.

«Tebi nisem dolžan pojasnjevati!» zavrača Golja.

«Seveda nisi dolžan, ker delaš za plačilo!» napade spet nasprotnik. «Kolikor vas plača kdo, toliko naredite!»

«Nisem Contarinijeve vrste, nisem njegovega rodu!» se brani Golja in kri mu kipi. «Storil sem vedno svojo dolžnost, plačila nisem iskal nikdar. Več, vedno sem storil več nego sem prejel!»

«Mu nisi morda ponudil premalo?» se Amadeo porogljivo obrne k Vendraminu. Ta ga pa takoj ustavi.

«Ničesar mu nisem ponudil, ker se poštenjaku ne ponuja plačilo. Golja mi je prijatelj, zato so tvoje besede neodpustljive. Prekliči in obžaluj jih!»

«Kar sem izgovoril, ne obžalujem!» se upira Amadeo.

«Moraš!» vzraste Vendramin. «Sploh pa ne razumem, zakaj in odkod ta mržnja? Od kdaj se sovražita?»

Orjaški častnik molči, omahuje.

«Prekličeš?» pritiska plemič.

«Ni potreba!» odgovori Golja in vstane. «Dovolj mi je Vendraminovo zadoščenje!»

«Pa ne, da bi odšel?» osupne plemič.

«Naj čakam morda tu še novih žalitev?»

«Ostani!» prigovarja plemič. «Nisva se še dogovorila!»

«Tudi se ne moreva nocoj. Bolje bo, da odidem!»

«Če ti ni vse to le pretveza?» udari plemič brezobzirno.

«Ni še dovolj žalitev?» plane Just. «Zdaj začennaš še ti?»

«Razburjen si!» ugotavlja plemič. «Ne znate se premagovati, razpali vas vsaka beseda!»

«Tudi samopremagovanje ima svoje meje!» odbija Golja ter si pripaše meč.

«Menda res ni mogoče nocoj več govoriti s teboj!» pravi Vendramin, ko vidi Goljevo razdraženost.

«Tudi z vami ne!» zavrne Just. «Menite, da smete vse! Da lahko bijete človeka po obrazu! Tudi jaz imam svojo čast, da vesta!»

Ponosno vzravnan odide Golja, častnika ostaneta sama.

«Škoduješ stvari, da ne bi mogel bolj!» pravi plemič ves nejevoljen. «In menda si pri tem še prepričan, kako nam koristiš!»

«Tega ne pridobiš nikdar!» zavrača častnik. «Motiš se krvavo, če tako misliš! Hlapec je!»

«Hlapec je, ki mu je treba odpreti oči!»

«Ko bi ne bil slep tisti, ki mu jih odpira!» se roga Amadeo.

«Nehaj!» zapove Vendramin razburjeno. «Ne govori več o tem! Imaš kaj novic o položaju? Si kaj zvedel danes? Zdi se mi, da stvari hitijo!»

(Dalje prih.)

T U J A Ž E N A

J U Š K O Z A K

Cesta

Pred vrstami so jahali oficirji na penastih konjih. Vedeli so kam, a ne zakaj? Zadaž pa ni nihče vedel, kam? Možje in fantje so povešali glave, v nebo so štrlele puškine cevi. Od potu in sparjenega usnja je udarjal smrad iz nepreglednih vrst. Nihče se ni več zmenil, če je komu stopil na peto. Hodili so od ranega jutra. Takrat so še peli in se ozirali po solčnih pobočjih, kjer se je pomladno zelenje opajalo v solncu. Popoldne pa so sivi oblaki obviseli pod nebom, rosilo je na svinčeno zeleno ozimino, med brazde, na godrnjajoče ljudi. Izsušena grla so komaj požirala sline.

Andrej Polajnar je gazil blato s težkimi čevlji. Puška mu je ožulila ramo, on pa je mislil le na kavo, ki jo je prihranil od jutra. Dobro bi mu del požirek, lahko bi prižgal cigareto ter se potopil v lastne misli. Mlad je bil in željan slasti. Odkar so mu vzeli svobodo ter ga uvrstili v četo, namenjeno «tja noter», se mu je zdelo vse, kar je dosedaj preživel, prazno in zamujeno. Kaj bi dal zdaj za trenutek, ko bi smel stopiti iz vrste in bi lahko krenil v hrib med trave in resje. Obstal bi pod samotnim drevesom, z enim samim pogledom bi objel zemljo pod seboj. Polajnar je pričakoval, da bi se mu v tem pogledu razodela tista najvišja slast življenja, ko bo pozabil nase in na svoje brige. Zamaknjen bi strmел v resnični svet, kjer ni videza ne prevar, ampak je «biti» najvišja radost.

Tik ob vrsti je prijezdil mlad oficir. Polajnarjev sosed na levi, stari Martin, je hitro odskočil, da bi ga konj ne podrl. Jezno se je ozrl in zaklel: prekleti svet! Parkrat na dan je Polajnar slišal isto kletev, Martin je imel doma ženo, otroke in njive. Kadar sta se zjutraj pred šatorom obuvala, se je Martin vselej tegobno zamislil. «Boš videl, danes pojdemo noter. Tam bo konec.» Oči so se mu skalile, trudno je podprl glavo. Zaškripal je z zobmi iz obupa,

da se mu življenje ne izteče iz lastne sle, ampak na povelje drugih. «Prekleti svet!»

Tudi Polajnar ni bil pripravljen na smrt. Imel pa je živo vero, da zanj ne more biti konca tudi tam noter ne, dokler mu življenje ne razodene svoje zadnje skrivnosti. Zato mu je bila cesta uteha in pričakovanje.

Možje so se pričeli ustavljati. Prižigali so cigarete in strmeli topo v tla.

Polajnar in Martin sta sedla ob cesti na njivo. Pila sta kavo in kadila. — «Martin, nocoj ne pojdemo, brez skrbi si lahko.»

«Nemara res ne, pa zato jutri. Če mora biti, mi je ljubše danes kot jutri.» Globoko je vsrkaval dim, z levico pa je mečkal črno prst, kakor bi jo preizkušal. «Zdaj orjejo tam pod šentpavelskim zvonom. Koga-le je najela?»

Polajnar ga je poslušal in gledal na temna Dobračeva pobočja, pod katerimi so se zgoščali mrakovi in so vstajale lahne meglice.

«Radoveden sem», je menil, «kam nas nocoj zapeljejo? V dveh urah se stemni. Vasi ni videti nikjer.»

«Tam spredaj že vedo. — Kaj praviš? kaj premišlja takle vam-pasti oficir. Najbrže prav nič. Žre in žre.»

«Kaj bi? Mlad je, denarja preveč, oblast mu je zmešala pamet. Le premisli, Martin. Nad človeškim življenjem lahko sodi, ki ga sploh ne pozna.»

«Saj! Prej sem bil gospodar, pošten človek. Po besedah smo se merili. Kaj sem zdaj? Ali me še kdo pogleda kot človeka?»

«Malo jih je. Nekateri lažejo vase, da drugače ne more biti, drugim se niti lagati noče. Tako je, kadar dobi človek oblast v roke. Le redki jo prenesejo.»

«Svet je obnarel. Hudiča, zakaj smo se morali prav mi roditi v znorelem času. Kadar bo tega klanja konec, se prične drugo, le veruj. Če bodo vsi tile, ki jih gonijo s seboj, izpolnili vsaj trohico tega, kar kuhajo v sebi — bo oblast prešla v druge roke.»

Polajnar je dobro poznal, o čem se Martin najrajši razgovarja. «Misliš, da pride?»

«Kako bi drugače? Kadar je svet tako do črev premešan kot je sedaj, ni nobene rešitve. Odnekod pade mala iskrica, pa se vname.»

Polajnar se je nasmehnil: «Nič ne bo. V tem gnoju poginemo. Le poglej! Kdo se drzne stopiti iz vrste, ti, jaz? Beži! Tako lepo boš spet oral kot si sedaj, še z mezincem ne ganeš...»

Nevidno povelje je prešlo množice, da so se zvrstile, štirje in štirje, in trudna kolena so se zopet pričela upogibati. Polajnar je govoril pred sé.

«Vsi vemo isto. Ti, jaz, tale poleg mene in kdorkoli. Pa ne bo nič. Nov človek prihaja, nekaj novega bo povedal ljudem, tom, ki danes najbolj trpe. Ne jaz ne ti, Martin, ga ne čakava. Zdaj se je zavedelo toliko tisočev, da žive, da čutijo in mislijo prav tako ali celo drugače kot tisti, ki jim danes zapovedujejo. Ne pojde mimo. Iz njih bo prišel človek in bo nekaj povedal. Kaj? ve vrag. Morda bodo te besede strašen krik človekega srca, ali pa bo neznanako mirno in preprosto izrečeno...»

Martin je navidez poslušal napeto kakor vselej. Mislil pa je svoje, prav kakor Andrej; po odgovorih se je zdelo, da drug drugega ne poslušata.

«Revolucija!» je prekinil Martin ter se zaznejal z obrazom in očmi.

Zavili so krog hriba, vaški svonik je stal tam uredi malih hišic. Potok je tekel pred vasjo in se izgubljal nekje v močvirni ravnini. Zašibile so se deske na malem mostiču, korakali so akosi vas. Prednje vrste pa so že odlagale. Pretrvanje, klicanje, petje se je naselilo med nizkimi domovi, gospodarji so molče stali pred hišami. Ob cesti je sedel na konju, obrizganem od blata, stotnik in ostro motril korakajoče. Nikče mu ni privoščil pogleda, nikče ni drugače prestavil noge. Zamerili so mu za vsak korak, ki ga jim je odmeril več kot drugim.

Za vasjo so krenili po ozkem kolovozu v hrib. Na levi strme trave, na desni plot; toliko, da sta dva lahko hodila vstric. Onstran dolina je stal tenani Dobrač.

Martin je s težavo zmagoval strmino. «Hudiča, to si je nalašč izmisлил. Zdaj boš pa lazil gori in dol!»

Andrej je upiral oči na vse strani. Spodaj v ravnini so se pretakale megle, nad Dobračem so viseli težki oblaki in sipali snegove. Ob potu, kjer se je končal plot, je vzel Kristus na križu. Človeške roke so mu spletle venec. Andrej jih je že gledal v duhu, bele roke mladih deklet in žena.

Tam gori je stala hišica, stene tako nizke, da so za silo držale streho nad zetajo.

Zadnji del pota se je izgubljal med travami; kjer pa je bilo prestrmo, so štrlele skale iz zemlje. Kdor je prišel do hišice, se je oddahnil.

Polajnar se je obrl v okno, zastavljeno z rožami; zdelo se mu je, da je videl oči. Široka vrata so bila zapahnjena.

Motije so štockljali po kamnatih potih.

Vod za vodom se je ustavljal na dvoriščih, nekateri so plezali na svišči, drugi odpirali hleve, stikali po večah, kupovali kruba, krompirja, rožljali z lonci, pričakujoči večerje.

Gori pred župniščem so stali oficirji, zbegano so dirjali sluge sem in tja. V zvoniku je zapel zvon večernico.

Andrej je stopil v prvo hišo in poprašal za kamro. Pokazali so mu zatohlo čumnato. Postal je sredi med posteljo in steno ter se ozrl skozi okno. Spodaj je bil vodnjak, tam zadaj pa je zagledal zopet ono malo hišico tik nad strmino. Vrata so bila še vedno zaprta.

Andrej je stopil iz kamre. Mlad paglavec je sedel na kamenitem pragu. Vprašal ga je, kako kličejo vas.

«Gôrje!» je zaklical poba, se pobral in stekel.

Andrej je čutil, da je zopet stopil s ceste. Šel je skozi vas. Povsod nizki domovi, pota globoka in blatna. Zadaaj za vasjo njivice, kakor na dlani sredi gore. Onstran doline venomer temni, molčeči Dobrač. Stopil je na rob ravninice in se zagledal v dolino. Zdaaj je razložil široko vodo, ki je delila dolino med Dobračem in goro, sredi katere je stala tiha vasica, kamor je prihrulo življenje s ceste. Andrej se je ozrl nazaj med hiše in videl, da se je stemnilo, že so brlele lučke. Domačini so se umaknili v čumnate, kajti zunaj pred hišami in na vasi je vršelo. Vesela pesem je oznanjala, da so se oni s ceste mimogrede ustavili pri ljudeh. Andrej je živo čutil, da le mimogrede. Zato je krenil proti krčmi.

Vstopila je

V veži so se drenjali s kozarci v rokah. Andrej se je komaj prerinil skozi gručo pojočih. Gosti oblaki dima so se zgostili v široki izbi, kjer so sedeli za mizami možje in fantje. Hitro so pili, da bi čim prej pozabili dolgo pot. Sladko omamljeni so se oklepali življenja. V žalostnih in veselih pesmih so se izlivala srca.

Polajnar se je rinil med stoli proti peči, kjer je zagledal blede Martinov obraz. Koščena lica so se živo razvnela pred mladim fantom.

«Andreja nikar ne poslušaj! Dober človek, ampak mehko srce. O človeku kvasi, človeka išče. Jaz ne dam nič na to. Revolucija je tisto! Ljudstva, brezštevilna ljudstva se bodo uprla. Tako se ne da več živeti. Človek mora imeti veselje do življenja, to je najmanj, kar nam je potrebno. Pa povej, če ga imaš? Ne ti ne jaz, ne tisoči, ki so danes med živimi.»

Polajnar je videl, kako mu mladi fant pijano pritrjuje. Nasmehnil se je ter položil roko na Martinova pleča: «Pridigar!»

Martin se je zarežal. «Sedi in pij! Pravijo, da igrajo Rusi pred smrtjo na harmoniko. Vidiš, zame je harmonika, kadar lahko govorim o tem, kar bo in pozabljam to, kar je.»

Andrej se je zopet zazmehnul: «Ne bi dejal, da. morda prav. Človek mora imeti veselje do življenja. Ali prižese to revolucija, tega ne vem. Nemara je še kaj potrebno.»

Martin je stisnil pest: «Revolucija!» V tem hipu je pogledal proti vratom, tako napeto, da se je tudi Andrej ozrl.

Med vrati je stala velika žena, zastavljala je vhod. Nekomu v veži je odgovarjala.

«To je ženaka», je siknil Martin, oči so mu hudomušno utripale.

Todaj go je okrenila v izbo in se smeje ogledovala. Polajnar je zardel od pogleda. Temne oči pod lepim čelom in pravičnimi obrvmi niso poznale nobene zadrege. Goste lase je nosila lahko spete v zatičniku. Zarjavela lica so izžarevala prav tako vroče zdravje kot mogočna postava. Iz ženske, stoječe med pivci v zakajeni čumavti ni dihala toplina ne prijaznost, le življenje je kipel iz polnega oprsa, zrelega od materinstva.

Polajnar ji je strmel v oči, srce je slutilo, — njeno življenje ima svojo pot. Kam, kako? Kdo bi vedel? Nobene zgovorne poteze ni našel v lepem obličju.

Še vedno se je smehljala ter se ozirala. Bliskoma se je Andreja rodila misel: «V njej so življenja!» Vstal je in se ji približal. Položil ji je roko krog pasu ter jo vabil. «Prisedi k nam, deklet!» Ni se branila.

Martin je pomežiknil in natočil vina. Andrej pa jo je bočal po roki. Verno so jo arle oči, tiho je izpraševal. «Kako ti je ime, deklet!»

Zlepa se ni videl tako blestečih zob. «Agata! — Zakaj bi radi vedeli?»

«Čudno si lepa!»

Sklonila se je bliže in se mu tako odkritočrčno zasmejala, da je povetil oči in utihnil. Le roke ni izpustil.

Obrnila se je k Martinu. «Prišla sem pogledat, kakšni ljudje so prišli.»

«Nič prida! Še vsem bomo v nadlego.»

«O, meni ne!» Zdaj je celo stari pomislil: «Kakšne zobe ima ženaka!» Vino ga je razvnelo do nagajivosti: «E, stara kost še tudi škodo napravi.»

Andrej je opazil, da so ji oči nekam trudno zaznašljene. Tudi smejala se ni več tako veselo. Pokazala je na fanta, ki je pri mizi zaspal.

«Ali ni škoda takih-le?»

«Za vse je žal, ali za nikogar!»

«Seveda. Ampak meni je hudo za tiste, ki še ne vedo zase. Za take ljudi mi je bilo vselej hudo.»

Za trenutek se je zamislila in Andrej je zopet zapazil, kako se ji oči megle. Martin jo je gledal od strani. «Vam ženskam je dobro, ni gospodarjev doma, kaj? Ponoči in podnevi prežite.»

«Zakaj bi ne? Tiste, ki imajo priliko.»

«Tudi omožene?»

«Tudi.»

Stari se ji je zarežal v nedrija. «Ti nemara ne?»

«Jaz nisem omožena.»

«In če bi bila?»

«Bi tudi. Kadar ves svet ponori, je vseeno.»

Smejala se mu je z odprtimi očmi. Martinu je zmanjkalo besedi, stisnil je čašo in povесil oči. V sebi pa je mislil: «Kako odgovarja, vražja ženska.»

Agata se je ozrla na Andreja. Glas se ji je izpremenil. «Zakaj pa vi nič ne govorite?»

Andreju so se iskriale oči: «Agata, saj vidiš, da ne morem govoriti.»

«Vsaj ime mi povejte.» Pri teh besedah ga je zaupljivo pogledala; čutil je, da mu je lahko stisnila roko. Razkošno zmagoslavje ga je prevzelo.

«Andrej sem! Zakaj si tako čudno lepa?»

Ni mu ugovarjala. Le zasmejala se je tuje in hladno.

Nov gost se je prikazal. Visok mož se je med vrati pripognil in Andrej je razločno videl, da nekoga išče. Tudi Agata ga je videla. Prvič je povесila oči, prijela za kozarec in srknila par kapljic.

Neznani gost se je počasi približal ter srepo pogledal na mizo. Molče je odložil palico in sedel. Agata je skrivaj izpustila Andrejevo roko.

«Odkod prihajaš, Carman?»

«Iščem te, Agata.»

Andrej je čutil, kako se ji je glas izpremenil. Kakor bi umrl. Mučna tišina je nastala. Agatine besede niso več zvenele. «Pogledat sem prišla, koliko jih je prišlo.»

«Toliko, da bi človek lahko ves dan stal na pragu», je dejal Carman in ostro meril Andreja, ki je začudeno opazoval, kako se mu blešči levo oko.

Tedaj je Martin zopet dvignil glavo. «Seveda, tebe so pustili, da loviš muhe po vasi? Za pijačo daj!»

Starec ni trenil z očmi. Mirno je odvrnil: «Naroči!»

«Zakaj pa buljiš vame?» Martin se je pričel vznemirjati pred ostrim pogledom. «Z nami pojdi, pa te bodo hodili gledat.»

Carman se ni dotaknil vina. «Star si že, pa se vsajaš kot otrok.»

Martin je stisnil pest. «Kako bi se ne vsajal. Ti sediš na gruntu, jaz na slami.»

«Nisem kriv, da nimaš miru.»

«Nisi kriv. Prav imaš. Tebe ni rodila mati, da bi bil kriv. Taki tvegajo življenje.»

Carman je stisnil ustnice, pogledal je Andreja: «Ste vsi tako nasajeni?»

V Martinu je zopet kipelo. «Nasajeni? lepa beseda. Kadar te privežejo kot psa, boš tudi nasajen. Sicer se ti pa ne godi slabo, če mi lajamo.»

Starec je hotel nekaj odgovoriti, toda za hrbtom se je pojavila postarna ženica.

«Agata, domov je treba. Vlačiš se po vasi, delo pa čaka.»

«Za delo ne gre», je miril Carman, «ampak tako.»

«Moja mati», je zašepetala Agata. Hitro je vstala. Hotela je nekaj ziniti, pa se je Carman postavil pred Andreja ter čakal, da sta odšli. Nato je trenutek postal. Vsi so molčali. Le Carman je nenadoma tiho pripomnil:

«Grdo si me žalil, ni bilo lepo.»

Martin je zijal za njim. Ko je dolga postava izginila, je položil glavo v dlani. «Hudiča, ali smo še ljudje? Prav ima.»

V Andreju pa je šinilo. «Pojdiva za njimi! Pogovorimo se.»

Martin je rohnal: «Kaj bi lazil! Kadar se pomešam med ljudi, me prične nekaj pri srcu tiščati, sam ne vem, kaj. Tako sem zagrenjen, da ne morem drugače, kot sovražiti.»

Andrej ga je že vlekel s seboj: «Pojdi. Poveš, da nisi nič hudega mislil.» Hodil je pred Martinom in iskal v temi pot tudi zanj, ker se je že lahko opotekal. Venomer je godrnjal: «Če pijem sam, mi ni nič. Z ljudmi se mi precej naježe besede.»

Andrej je prisluškoval pred hišami. Nič. Tiho. Štorkljala sta po kamenju. V zadnji hiši, nad strmino je brlela luč. Uho je razločilo: «So!»

Začudeno so se vsi trije ozrli, ko sta vstopila. Agata se je nasmehnila, mati je nekaj trenutkov boječe strmela v vrata.

Andrej je porinil Martina predse. Stari je stegnil roko in jo pomolil Carmanu: «Saj veš, besede so ose, srce je pa med.»

Carman mu jo je krepko stisnil: «Živini je namenjena hitra smrt, človek pa je danes na slabšem. Že dobro!»

Agata je posadila Andreja poleg sebe. Mati se je nekaj časa boječe odmikala Martinu, ki se je otožno ogledoval.

«Lepo je takole doma.»

«Imaš otroke?»

«Imam. Ženo in otroke. Čedno hišo. Pol grunta.»

Starka se je zlovoljno ozrla na Agato.

«Lepo je imeti otroke. Včasih pa požene hudičevo seme. Vsak človek ima svoje težave.»

Carman je sklonil glavo. «Stara, ti vidiš težave, kjer jih ni. Kadar se človek zagleda vase, se vrti kot vešča.»

Martin se je grenko zamislil. «Hudič vedi, kako je to? Če bi zdajle stopili predme, izza tistih-le vrat, žena, otroci, kaj bi storil? Dali bi si roke in nič. Tu notri je nekaj praznega, da kar zeva.»

«Kristus, ti nam pomagaj!» je vzdihnila pomirjena starka.

«Mati, še hudo bo bolelo ljudi, da bodo zopet zaupali vanj,» se je razgreto vmešal Andrej. Agata se je primaknila bliže in mu božala roko. «Tudi meni se zdi, da še ni vsega konec. Kdor bo hotel živeti, bo moral še veliko trpeti.»

«Ti lahko govoriš», se je zopet razsrdila starka.

Martin se je dvignil. «Grem spat. Če sem pijan, ali če spim, pozabim na vse.»

Agata je odpirala vrata. Tiho je vprašal Polajnar: «Agata, ali lahko pridem?»

«Počakajte me tam zunaj!» Težka vrata so se zaprla. Polajnar je obstal in se zagledal v toplo nebo.

Martin je silil domov. Andrej ga je spremil do hiše ter se tiho vrnil. Za skladovnico je čakal. Carman je zapustil hišo. Tudi ta se je ozrl v nebo. Polajnarju je utripalo srce. Visoka postava je počasi zavila v vas. Živa duša se ni več oglasila.

Nebo se je razdelilo, vlažne zvezde so brlele. Gorak veter je dihal nad zemljo, omamljal je človeka.

Andrej je postajal nestrpen. Neslišno so se odprla vrata, v temi se je prikazal obraz. Krčevito ji je stisnil roko.

«Si prišla?»

«Bodite tiho, mati je komaj zaspala.» Spustila se je na prag, položil ji je roko krog pasu. Sklenila je dlani v naročju. Šepetala je.

«Zakaj ste hoteli, da bi prišla?»

«Agata, komaj sem te videl, mi je zastala kri. Zdi se mi, da sem že dolgo mislil nate.»

Nekaj trenutkov je molčala. Še tišje je odgovorila: «Tudi meni je bilo, kakor bi vas pričakovala. Že popoldne sem vas videla, ko ste prihajali.»

Andrej se je stisnil bliže. Spodaj v dolini, nekje daleč se je oglasila pesem.

«Lepo je takole sedeti. Koliko noči sem že presedela na pragu.»

«Sama?» — «Čisto sama!»

«Agata, zakaj si rekla, da si me pričakovala.»

Zamišljeno je gledala predse. Vprašanje je nalašč preslišala. Globok vzdih ji je privrel iz prsi: «Vi ste tako mlad.»

Andrej se je sklonil in naslonil lice na lice. Čutil je, kako ji je vzplamtelo.

«Agata, bodi moja!»

Lahno se je odmaknila. «Tako lepo se sedi v takile noči. Jutri bodo že cvetele češnje, boste videli.»

«Kdo je ta Carman?»

Boječe ga je pogledala. Takoj pa se je ozrla v stran, kakor da bi bila nejevoljna.

«Bogat je. Levega očesa nima. Stekleno. Zato ga niso vzeli.»

Andreju je bilo žal, da jo je prašal, kajti nekaj tujega je poseglo vmes. Celó roko je izmaknila. Obmolknila sta. Kmalu pa se je Agata zasmejala.

«Kako je včasih lepo v življenju!»

«S teboj, Agata!»

«Nikoli ne bom pozabila, kako je bilo, ko sem bila stara menda dvanajst let. Z materjo sva belili zid tam zadaj. Stala sem na slabi lestvi in otepala po zidu. Mati je držala lestvo. Nagibala sem se na levo in na desno. Venomer me je opominjala, bodi previdna! Kdo bi se takrat zmenil za to. Naenkrat je zavpila: «Jezus, padla boš!» Čisto dobro se spominjam, da se nisem prav nič prestrašila. Trma me je obšla, kakor bi se mi v glavi pomešalo. Nekaj je reklo: «Nalašč!» Čudno sladko me je vabilo tam spodaj. Nič ne vem, kako se je zgodilo. Mogoče sem se že prej izpustila, ko so me te misli obšle. V glavi se mi je zavrtilo, pri srcu pa mi je bilo tako tesno, sladko, da ne vem povedati, kako. Bog ve, ali sem dolgo padala. Mati je kričala, jaz sem pa že ležala na tleh. Odprla sem oči, nič se ni zgodilo. V ustih slan okus, in glava me je malo bolela. Ugriznila sem se v jezik. To je najlepši spomin iz mladosti. Ne vem, kaj bi dala, če bi me še enkrat tako sladko zapeklo pri srcu kot takrat, ko sem padala.»

«Agata, ali te v ljubezni nikoli ni zapeklo pri srcu?»

Sklonila je glavo in tiho ponovila: «V ljubezni?» Več pa ni povedala. Andrej jo je prižehl nase. Glava mu je počivala na prsih, v lice so mu vonjali lasje.

Le za hip se mu je prepustila. Takoj nato se je zdrznila in vstala. «K materi moram.» Zaman jo je Andrej poizkušal zadržati.

«Agata!»

«Tiho! Moram k materi. Boji se zame že od takrat. Zakaj bi jo žalila?»

Povesil je roko ter strmel za njo, stopivšo v dver.

«Ostani Agata!» Oči so mu povedale, da ne beži zaradi matere. Smeje je zapirala.

Nobenega koraka ni čul. Oblezel je hišo ter obstal nad strmino. Obličje, ki se mu je prikazovalo iz teme, mu je mešalo misli.

(Dalje prih.)

LEVTOLSTOJ

1828 — 9. IX. — 1928

N. P R E O B R A Ž E N S K I J

Povodenj novih virov je Tolstemu vzela ob stoletnici njegovega rojstva pravljico lesenost. Predočila nam je Tolstega dolgi razvoj in ga približala našemu umevanju, a tem težje je danes pisati o največjem človeku naše dobe. Samo na kratko hočem označiti glavni vtis, ki ga ob spominskih slavnostih vzbuja Tolstega mogočna osebnost. Saj nimam ne prostora ne virov za podrobnejša izvajanja.

Čehov je pogosto govoril rezko in žalostno zamišljeno: «Naj le umre Tolstoj, pa pojde k vragu vsa naša literatura.» Samo Tolstega se je bal, kakor ima človek strah pred onim, ki ga preveč ljubi. Večkrat je dejal: «Le pomislite, saj je on, samo on napisal, da je zaljubljena Ana Karenina videla v postelji in v temi, kako sijejo njene nepremično odprte oči.» (Bunin.) Kot umetnik je bil Tolstoj najvišja avtoriteta. «Vsak dan moram v črnilnici pustiti drobec svojega jaza», je govoril, in edino ustvarjanje mu je bilo pravo življenje. «Če mu je šlo delo od rok', je izžareval luč, blagost in srečo. Če pa ni šlo, je bil mrk in obupan kakor noč», pripoveduje njegov sin Lev. Za umetnika tako značilna slikovitost mišljenja udarja pri Tolstem v oči. S sliko je navadno zaključil filozofske, filološke in druge spore. V zasebnem pismu je primerjal suhoparne in blede nemške prevode iz Homerja z izvirnikom: «Kratkomalo, to je v lekarni destilirana, ustom in želodcu zoprna voda in sveža, ledena voda planinskega vreleca, od katere bole zobje in ki je kristalno čista kljub pesku in smetem na dnu. Oprostite slučajno, neokusno primerilo!» Na isti način se je drugič končal razgovor o Nitzscheju. Na teoretsko vprašanje je nenadno odgovoril Tolstoj s popisom jutranjega sprehoda ob reki. Začudenim slušateljem je predočil pomladno jutro, rosno travo, lesketajočo se vodno gladino in svojega sopotnika, pristnega ruskega

visokolca v oguljeni uniformi. Zdajci je skočila visoko iz vode srebrnkasta ribica. «Da, pa mu sem pokazal to ribico in pravim: Glejte, tu je vsa vaša filozofija. Rada bi se ločila od življenja, a vse zaman!» Umetnik je v Tolstem večkrat premagal moralista, umetnik je ostal tudi v trenutku najvišje zagrizenosti. Četudi ni mogoče pritrjevati njegovemu podcenjevanju Shakespearea, je vendar razumljivo, da nasprotuje preabstrakna svečanost splošnočloveških junakov angleškega dramatika Tolstega preprostemu, zaradi svoje vsakdanjosti prepričevalnemu realizmu. Slog je bil Tolstemu postranska stvar. Sovražil je sicer nekatere mrtve besede. Nekoč je zapustil ogorčen sobo, ko je slišal izraz «interesantna ženska», češ «lahko so interesantne njene besede, ne pa njena rumena obleka». Vendar se spotikajo vsi kritiki: Merežkovskij i. dr. nad njegovo ohlapno skladnjo in šibkim podredjem. Bil je preiskren in preglobok, da bi se zanimal za besedno ubranost. Ostal je zadnji pisatelj, pri katerem venomer motijo galicizmi. Če se spomnimo, da si je očital slično napako tudi mladi Puškin, ki je «mislil francoski», si predočimo, kako daleč nazaj segajo početki Tolstega literarnega delovanja. «Čuden človek je to, kateremu ni enakega,» ga je v teh mladih letih označil Turgenjev: «mešanica pesnika in fanatika, spominja na Rousseaua, toda je poštenejši, iskrenejši.» Tolstoj-umetnik je ostal enoten do konca. Če hočemo razumeti njegovo srdito borbenost, se moramo spomniti, kaj vse je prestal od starokopitne kritike. Zdaj ga občudujemo, a svoj čas je pisal Skabičevskij, da je «Ana Karenina ostudna bedarija v slogu starih francoskih jokavih romanov», da je Vronski «zapeljiv podčastnik, ki se baha z zmagami nad hišnjami». «Vojno in mir» je ozmerjal Bervy-Flerovskij za «smetišče umazanih prizorov». Ko je Tolstoj pisal, da je najvišja ženska dolžnost «roditi, vzgojiti in doiniti otroke», mu je odgovorila (kakor je zabeležil Mihajlovskij) neka izobrazena gospa: «Ruski ženi ostane samo, planiti po porodu na noge in prisoliti pridigarju gromovito zaušnico!» Na rovaš teh dolgoletnih napadov gre vsekakor del njegove trmaste neupogljivosti, ki jo je Tolstoj sam prav dobro občutil. V neumornem, neprekinjenem delu pa je postal vedno bolj globok in vedno manj nestrpen. Kot primer lahko navedemo mrko «Kreutzerjevo sonato», ki je pred 40 leti neusmiljeno vzela ljubezni vsak idealizem. Popolnoma drugo stališče je branil Tolstoj, ko mu je Gorkij pod cipreso v Krimu pripovedoval, kako znajo biti ljubosumni drobni kalini. «Vse življenje ima eno samo pesem in vendar pozna ljubosumnost. Je to pravično?» je zamišljeno in kakor sam sebe vprašal Tolstoj. «Včasih pove mož ženi več nego bi smela vedeti o njem. Pove in

pozabi, ona pa se spominja. Morebiti se rodi ljubosumnost lahko iz strahu, ako se človek boji duševno ponižati se, postati smešen in preziran? Ni nevarna spolna ljubezen, temveč ona, ki uklene duha.» Gorkij je pripomnil, da vse to nasprotuje sirovo preprosti misli «Kreutzerjeve sonate», glasom katere je ljubezen zgolj izraz spolnosti. Tolstoj pa se je nasmehnil v svojo široko brado in odgovoril: «Saj nisem kalin!»

Vse življenje, tudi na višku svoje umetnosti, v dobi «Vojne in mira» in «Ane Karenine», je bil Tolstoj poleg umetnika še moralist in apostol. «Junak moje povesti, ki ga ljubim iz vsega svojega srca, ki je bil, je in bo prekrasen — je resnica,» je sklenil svojo prvo pripovedko (Sevastopolj majnika 1855). To geslo se ne nanaša zgolj na literarno ustvarjanje. Notranji spor med duševnim in gmotnim, med osebno pravico in splošno pravičnostjo se v Tolstem ni polegel nikoli in ga je naposled stal življenje. Njegova osebna tragedija se je povzpela do obče človeške višine, in samo sub specie aeternitatis bi smeli razpravljati o njegovem večnem delu.

A okoli samotnega groba brez križa v globini zasneženega jasnopoljanskega gozda je še vedno premalo spoštljivega umevanja. Moskovska «Pravda» je poslala v slavnostnih dneh v Tolstega domačijo pisatelja Drozdova. Ta je zabeležil kmečke smešnice: kako je presvetli grof Lev Nikolajevič zaostajal za kmeti pri košnji, ker je predobro zajtrkoval — kavo in masleno pecivo. «Še drobtin si ni obrisal, ker je videl, da imamo tudi mi drobtine v bradah. Opazil pa ni, da so naše drobtine ržene, njegove pa maslene... Pa če je šel kmet — morebiti tudi po opravkih — ga je vedno ustavil in pričel govoriti o Bogu, o popih, o zemlji... Po smrti smo ga pač pričeli čislati, ker je kmetom zapustil polje in gozd.» — Isto čitamo tudi v Masarykovih spominih, ki jih je priobčila «Prager Presse»: v svoji kmečki koči je imel Tolstoj udobne usnjene naslanjače, kmečko hrano so mu pripravili grofovski kuharji, čaj je pil po kmečko s kocko sladkorja med zobmi, a bil je to izvrsten, drag čaj itd. ... Tem znanim smešnicam je treba dodati še konec, ki ga je zabeležil L. Tolstoj-sin. V neki kmečki koči se je Masaryk razjokal, ko je videl revščino ruskega ljudstva. «Oče je o tem pripovedoval sočutno in ni mogel razumeti tega.» Zunanje blagostanje se mu morda ni zdelo poglobitno, čeprav je kmetom dosti pomagal. Potem bi trčila v prizoru z Masarykom dva svetovna nazora, kakor v življenski drami, katere žrtev je postal Tolstoj. Izmučen je bil po dolgoletnih sporih. Rodbina mu ni hotela dovoliti, da bi se odrekel avtorskim pravicam in vzel s tem nji vir dohodkov. Grofica Tolsta, polblazna

od razburjenja, je povsod iskala moževe oporoke in mu ponoči pri sveči prečitala dnevnik, da bi črtala zase neugodne izjave. Zato je moral Tolstoj svojo oporoko spisati skrivaj v gozdu, in je slednjič izvršil svoj davni sklep: pobegnil je z doma v mraz in temo v naročje smrti. Preden pa je prišlo do tega pretresljivega bega, je s Tolstim vred trpela vsa njegova rodbina. Njegov sin se je razjokal, ko je po dovršenih visokošolskih študijah vprašal očeta, kakšno službo naj si izbere, da bo največ koristil. Oče mu je namreč nestrpno odgovoril: «Vzemi metlo in ajdi med pometalce! S tem ne boš vsaj nikomur škodoval.» Prav tako čudno učinkuje pismo hčerki-nevesti: «Če bi bil jaz dekle, se ne bi nikoli poročil. To je ponižanje in umazanost, kakor pri pijancu, ki se mu — dokler se ne iztrezni — hoče plesati in se mu vidi vse krasno, vse veselo in prijetno za vsakega. Nam opazovalcem ne ostane drugega, ko da obupno žalostno pravimo: «Le pleši!» in vzdihaje povesimo glavo, da ne gledamo plesa»... Osebna ljubezen je nedvomno trpela vpričo njegovih svetovnih vidikov. Ta boj dveh resnic nam je predočila Tolstega posmrtna drama z evangeljskim naslovom «Luč sveti v temi», ki je obenem najboljši zagovor uboge žene velikega moža, ki ga je pač ljubila, a mu ni mogla slediti.

Ne sme se misliti, da je bil Tolstoj načelen sovražnik kulture. Zanimal se je celo za vse nove izume, posebno pa je ljubil matematiko. Še po zimi 1910. je risal s palico po snegu na sprehodu Pitagorove trikotnike, da bi raztolmačil nov dokaz teorema, ki ga je našel v nekem indijskem delu. Godba, knjige in slike so ga večkrat ganile do solz. Umetnosti in znanosti, univerzi in gimnazijam je zameril samo, da ne služijo vsem enako, da se premalo brigajo za prosveto najbolj potrebnih slojev. Zgolj v tem smislu je govoril zaničljivo, da je vse to «ankovska torta». Nekaj časa je stavil Tolstoj vsakemu gostu vprašanje: «Kdo je najbolj znani ruski pisatelj?» Odgovarjali so mu: Lev Tolstoj, Puškin, Gogolj. A starec je zmajal z glavo in odvrnil: «Ne. Najbolj znani ruski pisatelj je Kasirov.» Gostje navadno tega avtorja uličnega romana Razbojnik Čurkin, ki se je prodajal povsod v desetisočih izvodih, sploh niso poznali. A Tolstega je to bolelo in v družbi z znanim založnikom Sitinom je veliko storil za dobro ljudsko čtivo. Moderna pedagogika je tudi ocenila kot vzor šolske umetnosti njegove čitanke, po katerih so se naučili čitati milijoni ruskih ljudi in ki so jih uradni činitelji začetkoma odklanjali. Sicer pa ni bil Tolstoj nikoli tako ozkosrčen kakor njegovi posnemovalci.

Neki vpokojeni polkovnik, ki seveda ni užival mesa in je bil član društva za varstvo živali, je prišel k Tolstemu nalašč, da bi mu očital: «Lev Nikolajevič! Vi zahtevate usmiljenje do vsakega življenja, a vendar dnevno jašete po več ur. Za vas je to zabava, a konj trpi in se po nepotrebnem utruji.» — «Ne bom več jahal», je odgovoril Tolstoj krotko in je res pustil konja pri miru, s katerim se je vsak dan vozil. Konj je bil vaje gospodarja, vedno ga je pozdravljal z rezgetanjem in ga suval z gobcem v žep, ker bi rad sladkorja. «Ali ni poginil od same žalosti?» vprašuje Kuprin, ki je zabeležil to zgodbo. Ni čuda, da je Tolstoj sam govoril: «Oprostite, nisem tolstojanec», in pripovedoval: «Ko sem spisal Ano Karenino, nisem mogel delati ničesar drugega. V meni je nastala obupna praznina. Takrat sem se domislil, da bi se učil čevljarstva in si s tem krajšal čas. Pri teh ljudeh...» (Mislil je opičje «učence», ki so smatrali izdelovanje škornjev za bistvo nравstvenega življenja.) Na mladega Bunina, zdaj največjega ruskega pisatelja, je naredil Tolstoj «pretresljiv vtis» in že se je hotel učiti sodarstva, da bi tudi pričel «preprosto življenje». A Tolstoj ga je sam pregovoril, naj ne stori tega! Smejal se je tudi Repinu, ki ga je naslikal kot bosega puščavnika: «Oh, ti prijatelji! Prihodnjič me naslikajo kar brez hlač!» Vse te podrobnosti navajam, ker je zdaj še manj umevanja za Tolstega-človeka nego poprej.

Pisateljova sorodnica, ki je pobegnila šele leta 1925. iz Petrograda na Francosko, pripoveduje, kako so preiskavali boljševiki njeno stanovanje. «Zakaj imate kar dve sliki Tolstega?» jo je vprašal zgovorni boljševik. «Ker mi je sorodnik.» «Ah, tako...» in boljševik se je nizko priklonil. «Da», je dodal pomembno «ni bilo pokojniku dano videti sadu svojega dela.» Mnogi, ki so preveč pretrpeli od revolucije, da bi ostali pravični, zdaj ogorčeno sovražijo Tolstega. Res ni nihče tako srdito napadal sodobne državnosti kakor Tolstoj. V tem smislu je morda res pomagal prihodu ruske revolucije. A v celoti je tak očitek smešen. Le redki kritiki kakor na primer vodja francoske socialne demokracije Jaurès, so razumeli, da se je zdel Tolstemu vsak revolucionjski socializem samo ozkosrčen. Tragizem Tolstega je v tem, da je hotel nekaj drugega. Če bi živel danes, ko sovjetski cenzorji, kakor poprej carski, prepovedujejo njegova filozofska dela, bi ponovil svoj ogorčeni: «Ne morem molčati!» Samo zaslepljenost gre lahko z zaprtimi očmi preko tega zevajočega nasprotja. Kot pristen Rus korenini tudi Tolstoj v duševnosti svoje dobe. Sovražnik vsakega nasilja, je poljubil razburkanega leta 1904., ko je bolan potoval na Krim, na kolodvoru v Harkovu visokošolca, ki mu je

prinesel kavo. «Povejte svojim prijateljem», je dejal, «da bo doba preganjanja kmalu minila. Domovina se oddahne... Jaz ne, a vi boste videli boljšo zemljo...» Prihodnje leto, v dneh prve ruske revolucije, ga je vprašal sin, kaj misli o novi ustavni državnosti. Oče je odgovoril, da se sicer ne zanima za politiko, vendar pa bi bilo dobro sklicati Zemski sobor, narodne zastopnike. Istega leta 1905. je izjavil Tolstoj popolnoma v duhu starih slovanofilskih naukov (posnemam te besede iz govora Miljukova v Londonu, «Rulj», Berlin, 8. decembra 1920.): «Razmerje ruskega naroda do države bo vedno drugačno nego v Evropi: nikoli se ta narod ni boril za oblast in torej ni omadeževan po politiki. Član samodržavne (absolutne) države obvaruje lahko popolno duhovno prostost sredi najzoprnejšega nasilja. Medtem pa je član ustavne države vedno le suženj, kajti on priznava zakonitost nasilja, katerega žrtev je sam.» V teh besedah je ključ za umevanje naukov Tolstega. Kot sovražnik državnosti je mislil, da so državniki nedostopni usmiljenju kakor «ničesar ne opravi dež s tlakovano cesto. Morebiti je potreben asfalt, da se ne napije cesta vode. A vendar je žalostno gledati zemljo brez rastlinstva, ker bi lahko rodila žito, travo, grmovje, drevesa. Prav tako je z ljudmi. Morebiti so tudi potrebni vsi ti gubernatorji, nadzorniki, stražniki. A grozno je gledati ljudi, ki nimajo poglavitne človeške lastnosti — ljubezni in usmiljenja do drugih.» Morda je ta anarhizem logično pogrešen. Nedostatki ruske državnosti carske dobe, ki jo je sovražil Tolstoj, ne pomenijo še, da je neusmiljenost in brezsrčnost bistvo vsake državnosti. Vladimir Solovjev je v svoji kritiki Tolstega naukov nasprotno zagovarjal državnost kot organizirano usmiljenje, vedno izdatnejšo smotreno zaščito slabejšega. Toda Tolstega zmoto je povzročila samo ljubezen do ponižanih in razžaljenih in je bila časovno neizogibna ter ne more biti prestrogo vračunana njegovi osebni odgovornosti. Sicer pa so Tolstemu bili «nesramni, vase zaljubljeni» tlačitelji duha enako zoprni povsod. Prav tako je osmešil carske topoglave ministre, kakor «slavnega revolucionarja» Novodvorova v «Vstajenju». Tolstega anarhizem je temeljil v globokem verskem prepričanju. Vedno ga je vodil kristjanski nauk o kraljestvu božjem v nas. Največja zasluga Tolstega je v tem, da se je uprl dvestoletnemu vladanju pozitivizma, ki trdi, da se življenje da izboljšati z zunanjimi pripomočki. «Ne», je odgovarjal Tolstoj, kakor odgovarja vsaka krščanska cerkev, «svet ne more postati drugačen, dokler se na bolje ne izpremene ljudje.» «Če bi revolucionarji», je pisal, «vsaj eno stotinko onih naporov, s katerimi zasledujejo svoj nedosegljivi zunanji cilj, porabili za notranje duševno delovanje, bi že davno kakor sneg pod solničnimi

žarki skopnelo vse zlo, zoper katero se tako obupno boré.» Politiki je pri Tolstem ostala samo skromna, postranska vloga. Glavni junak povesti «Božje in človeško», mladi idealni revolucionarec Svetlogub razdeli svoje premoženje med ljudstvo in gre na vislice samo za to, da ne bi izdal drugače zoprnega, slučajnega sodruga, ki je pri njem skrnil dinamit. V isti ječi je zaprt tudi star verski fanatik, razkolnik, ki sovraži pravoslavno uradno cerkev in anti-kristovo posvetno oblast. Ta pričakuje vse življenje, da pride kmalu božanstveni maščevalec, ki ga je napovedalo razodetje sv. Janeza, in tedaj bo odkril človeštvu skrito Kristusovo resnico. Svetlogub se mu zdi kakor svetel angel. — Ta pozna resnico, si misli razkolnik. — Zato ga tudi obesijo antikristovi služabniki, da je ne bi kdo zvedel. A kako je pozneje razočaran stari bogoiskalec, ko zve, da je hotel Svetlogub samo «uničiti trinoško vladu in vpostaviti svobodno, volilno, narodno.» «To pa ne bo to pravo!» misli rakolnik, in tudi Tolstoj je vedel, da nobena ustava in noben parlament ne bosta zmožna «otreti vsake solze, ustvariti božjega kraljestva brez umorov, joka, bolezní.»

Tolstoj je bil apostol samo duševne revolucije, npravstvenega prevrata. Zato so jalove vse poizkušnje istovetiti njegovo delo z nekim azijskim, nagoniskim sovraštvom do Evrope in kulture. Pevec velečastne narave in nedosežni poznavalec tej naravi bližnjega ruskega ljudstva, je bil Tolstoj v resnici globoko konservativen. Misлил je samo, da prava kultura ne sme nasprotovati naravi, in da je človek tem boljši, čim bližji je naravi. Smrtni obup mlade lepe gospe («Tri smrti») ne more biti tako veličasten kakor preprosta smrt prav tako za jetiko bolnega voznika ali pa drevesa, ki so ga posekali za voznikov križ. Preprost človek umira kakor zleti list z veje, kakor drobec edine, večno se prenavljajoče narave. Pri Tolstem misli Vronskega konj pri dirki isto in še poprej kakor njegov gospodar, Levinov pes pa se jezi na svojega nerodnega gospodarja. Pri Tolstem mislijo in občutijo še rastline. Vse je ena sama celota, enotno življenje, katerega ritem tvori toplo, živo dihanje zemlje. V središču vsega pa je vas, poljedelec, ki je «trdno in mirno prepričan, da se pri živalstvu in rastlinstvu nič ne izgublja, temveč se samo presnavlja: gnoj v zrno, zrno v kuro, želod v hrast, da se tudi človek ne more izgubiti, temveč se samo izpreminja.» (Svetovni nazor Nabatova v «Vstajenju».) Tolstoj se je jokal, ko je spisal in čital besede starega Akima, nosilca te npravstvenosti v «Moči teme». Ko je nesel dramo starejšemu kmetu, svojemu nekdanjemu učencu in ga vprašal, kaj pravi, je ta odgovoril samo: «Kako naj ti povem, Lev Nikolajevič: od kraja je Mikita še dobro zagrabil to stvar, na koncu pa mu je pač

izpodletelo...» Takrat se je Tolstoj sključil kakor bi ga bil zadel težek udarec... Sodobna civilizacija pa se mu je zdela prepovršna in dvomljive vrednosti. «Izumili smo telefone in brzozave, seštelili dva milijona mrčesa! Toda ali smo utegnili udomačiti od svetopisemskih časov do danes vsaj eno novo žival? Los, jelen, jerebica, divji petelin še vedno niso udomačeni! Od egiptovskih in židovskih dob so kdaj že poznali pšenico in lečo, pa do sedaj ni pridobila ljudska hrana nobene nove rastline razen krompirja. Pa še s tem niso imeli znanstveniki nobenega opravka.» Tolstoj ni zaupal brezsrčnemu mehaničnemu napredku, ki naravo samo pokvari. S tem je podano tudi njegovo razmerje do revolucije. V svojem «Vstajenju» se ne more ogreti za proletarca Kondratjeva, ki vodi stavkujoče, da bi porušili tovarno in umorili ravnatelja. Njegov junak je kmečki revolucionarec Nabatov, ki «ne mara podreti vse hiše. Revolucija bi morala samo drugače urediti notranje prostore krasnega, trdnega, orjaškega poslopja, ki ga je tako vroče ljubil.» Znano je, kako vroče je Tolstoj sam ljubil domovino ni njeno dušo, ki je ni zatrla vsa tuja, izposojena kultura. Umeval je sploh vsak nacionalizem, in tudi ni dvomil, da bo zedinjenje slovanstva velik korak na poti k splošnemu miru. Sovražil je samo nacionalistično nasilnost, ker ni prepričevalna nobena resnica, ki sloni na pesti. Tolstoj-umetnik je globlje umeval življenje nego Tolstoj-moralist. V predvojni Moskvi so bili jako priljubljeni filozofski razgovori po klasičnem vzorcu v javnih kopalniških. Nekoč je tam napadal Tolstoj, kakor vedno, strojno lažikulturo in državnost. Kopalec inženjer, ki je bil prisoten, je vprašal: «No pa dobro, Lev Nikolajevič. Recimo, da pošljemo vse to v ropotarnico. A kaj nam daste namesto tega?» Tolstoj je samo odgovoril: «Recimo, da komu svetujem, naj se zdravi za spolno boleznijo. Mar me bo vprašal, kaj mu dam namesto njegovega sifilisa?» V resnici je veroval Tolstoj, da izgine zlo kakor senca, čim bo zmagalo dobro v naših srcih. Ta smisel ima njegov nauk o nenasprotovanju, ki pa ne upošteva, da potrebuje javni blagor zaščite. Zato je Vl. Solovjev pripomnil k Tolstega naukom: «Država sploh nima naloge ustvarjati raja na zemlji. Njena naloga je preprečiti, da ne nastane na zemlji pekel.» Zato se niso uresničile Tolstega sanje o kraljevstvu božjem na zemlji, o pravljlični deželi Ivana-Bedaka brez denarja, davkov, uradništva in vojakov. Zdaj so Tolstega nauki pozabljeni, in njegov spomin še vedno ni deležen spoštljivega molka. «Stojimo pred njim», pravi njegov biograf Birjukov, «kakor slepci pred slonom v Tolstega indijski priliki. Eden mu otipava noge in pravi: kakor steber je! Drugi zagradi rilec in reče: kakor konopec je! Tretji, ki je našel z roko bok, pravi, da je kakor trden zid, a četrti, ki

se je dotaknil ušesa, trdi, da je kakor blazina.» Vsak trobi samo o svojih, drugim neenakih vtisih. Toda priti utegne čas, ko bodo zagledali ljudje celotnega Tolstega, kajti genijevo delo kljubuje vsem časovnim neprilikam. Tolstega protest zoper brezsrčnost naše kulture se sveti kakor zadnja zvezda v sedanjem somraku. Oblaki se bodo razpršili, zvezda bo sijala vedno svetleje.

NEDELJA NA KMETIH*

W. L. S. T. R E Y M O N T

Bila je nedelja — tih, s pajčevino prepreden in solnčen dan. Na strnišču za skednji se je pasla vsa Borinova živina, pod visokim in okroglim stogom, obkroženim z zeleno ščetjo žita, iztepenega pri nakladanju, je ležal Jok, pazil na živino in učil Vitka moliti — pogosto je kričal nanj ali pa ga suval z bičevnikom, ker se je deček motil in begal z očmi po drevju.

- Pazi, kaj sem rekel, to je molitev — ga je resno opominjal.
- Saj pazim, Jok, saj pazim.
- Ti nekaj špekuliraš po drevju?
- Zdi se mi, da so na Klembovem še jabolka.
- Pa se ti skomina po njih, kaj? Ali si jih mogoče ti sadil?

Ponovi vero!

- Vi tudi niste izvalili jerebic, pa ste jih celo gnezdo vzeli.
- Prismoda! Jabolka so Klembova, ptički pa so Jezusovi, ali razumeš!
- Vzeli pa ste jih na graščakovem polju...
- Tudi polje je Jezusovo. Glej ga no, modrijana ... ponovi vero!

Ponavljal je naglo, ker so ga že kolena bolela od klečanja, pa ni strpel...

- Zdi se mi, da sili žrebica v Mihovo deteljo — je zaklical in se pripravil, da bi pobegnil.
- Ne skrbi se za žrebico, pazi na molitev...

Nazadnje je končal, toda že mu je presedalo, naslanjal se je na pete, se zibal na vse strani, in ko je zagledal jato vrabcev v slivju, jim je pognal grudo prsti in se naglo trkal na prsa.

- Konec pa si snedel kakor uležano tepko, kaj?

* Četrto poglavje I. knjige «Kmetov», za katere je pisec leta 1925. dobil Noblovo nagrado; posneto iz prevoda J. A. Glonarja, ki ga prične letos izdajati «Slovenska Matica».

Povedal je še konec, se neizmerno olajšan lotil spečega Lape in mu začel nagajati.

— Aha, vedno bi uganjal neumnosti, kakor kako mlado tele.

— Ali boste gospodu zanesli ptičke?

— Bom...

— Pa bi si jih midva spekla.

— Krompirja si speci! Glej ga no, dišale bi mu!

— Že gredo k maši — je zaklical Vitek, ki je med plotovi in drevesi zagledal na poti migotanje rdečih predpasnikov.

Solnce je tako pripekalo, da so bila vsa okna in vrata koč odprta; tu in tam so se na podstenjih še umivali, se česali in si spletali kite, otepali nedeljska oblačila, ki so bila od celoletnega ležanja v skrinjah zmečkana, drugi pa so že prihajali na cesto; kakor rdeči maki ali žolte georgine, ki so odcvetale ob stenah, kakor fajglji in klinčki so šle lepo oblečene žene, dekleta, fantje, otroci, šli gospodarji v dolgih belih suknjah, podobni ogromnim žitnim snopom, vsi pa so zložno hiteli proti cerkvi, po cestah nad ribnikom, ki je kakor zlata skleda odbijal solnčno luč, da je kar vid jemalo.

Zvonovi pa so venomer potrkavali z radostnim glasom nedelje, počitka, molitve.

Jok je čakal, da bi odvabilo, toda ker ni mogel dočakati, je vtaknil jerebice pod suknjo in rekel:

— Vitek, ko bo odzvonilo, zaženi živino domov in pridi k maši.

Pohitel je, kolikor je mogel, ker je hudo šepal, po cesti pod vrtovi, ki je bila tako nastlana z žoltim listjem z jagedov, da je šel kakor po pisani preprogi.

Župnišče je stalo nasproti cerkvi, od katere ga je ločila samo cesta, v ozadju velikega vrta, še vedno polnega zelenih hrušk in rumenih jabolk...

Pred verando, obrastlo z rdečelisto trto, se je Jok v zadregi ustavil ter plaho gledal v okna in v na stežaj odprto vežo; ker si ni upal vstopiti, se je umaknil k veliki gredi, polni vrtnic, fajgljev in aster, od katere se je vzdigal sladek, opojen duh; jata belih golobov se je izprehajala po zeleni, z mahom porastli strehi in sfrfotala na verando.

Župnik je hodil po vrtu z brevirjem v roki, toda zdaj pa zdaj je stresel kako hruško ali jablano, da se je čulo težko čofanje sadja na zemljo, ki ga je pobiral in nosil v hišo.

Jok mu je prestregel pot in se mu ponižno poklonil.

— Kaj bo novega? Aha... Borinov Jok.

— Jaz sem... parček jerebic sem prinesel gospodu.

— Bog plati! Pojdi z menoj.

Jok je stopil samo v vežo in se ustavil pred pragom, ker si nikakor ni upal v izbo; samo skozi odprta vrata je pogledal na podobe, viseče po stenah, se pobožno prekrižal in vzdihnil; vsa ta lepota ga je tako omamila, da so se mu kar oči zasolzile in da bi zmolil celo očenaš, če bi se ne bil bal poklekniti na svetli, gladki tlak, da bi ga ne umazal.

Župnik je kmalu prišel iz sobe, mu dal srebrno trojačo in rekel:

— Bog ti plati, Jok, ti si dober in pobožen človek, ker prideš vsako nedeljo v cerkev.

Jok se mu je poklonil do nog, toda veselje ga je bilo vsega tako prevzelo, da niti vedel ni, kedaj je zopet bil na cesti...

— Joj, za teh par ptičkov, pa toliko denarja! O ta naš ljubi gospod! — je šepetal in ogledoval srebrnjak. Kolikokrat je gospodu že prinesel raznih ptičkov ali zajčka ali gob, toda nikdar ni dobil toliko; kvečjemu kako desetico ali samo dobro besedo... Danes pa!... O ti moj ljubi Jezus! Célo trojačo in celó v sobo ga je poklical in toliko lepih besed mu je povedal... Jezus! Kar za goltanec ga je nekaj zagrabilo in solze so mu kar same vrele iz oči, v srcu pa je začutil tako vročino, kakor da mu je kdo žerjavice nasul pod pazduho...

Samo duhovnik zna človeka počastiti, samo on!... Bog ti daj zdravje in sveta Devica Čenstohovska... Dober gospod si, dober!... — Kajti vsa vas, hlapci in kmetje in vsi so ga imenovali samo kruljavca, nerodo in požeruha, nihče mu ni privoščil dobre besede in imel sočutja ž njim — komaj samo konji in psi... pa je vendar bil iz dobre hiše... kmetski sin... ne kak najdenček... ne potepuh, ampak dober kristjan, katoličan...

Dvigal je glavo vedno više in krepkeje, vzravnal se je, kolikor se je mogel, in je zviška, izzivajoče gledal na svet, na ljudi, ki so prihajali na pokopališče, in na konje, ki so pod poštajnami stali pri vozovih; poveznil je kučmo na zmršeno glavo in je počasi, zložno šel proti cerkvi, kakor kak kmet, z rokami za pasom, in je krivo nogo vlekel tako za seboj, da se je prah vzdigal za njim.

Ne, danes ni ostal pod korom kakor sicer, kakor je bilo spodobno zanj, ampak se je začel krepko riniti skozi gnečo pred sam veliki oltar — prav tja, kjer so sicer stali sami kmetje, kjer sta stala Borina in župan, kjer so stali oni, ki so nosili nebo nad gospodom, in oni, ki so ob povzdigovanju stražili pred oltarjem, s svečami, debelimi kakor ročice.

Gledali so ga začudeno in ogorčeno, nektero bridko je čul in videl neprijazne oči, kakor pes, ki sili tja, kamor ga nihče ne

kliče. Danes se Jok za kaj takega ni zmenil; stiskal je srebrnjak, dušo pa je imel polno sladkosti in dobrote, čutil se je, kakor da je prišel od spovedi, ali pa še lepše.

Sveto opravilo se je začelo.

Pokleknil je prav ob pregraji in pel z drugimi, z očmi pobožno uprtimi v oltar, kjer je bil na višini Bog Oče, siv in resen Gospod, na las podoben graščaku na Drazgovini, iz sredine pa je sama Čenstohovska Devica Marija v zlati obleki gledala nanj... povsodi se je lesketalo zlato, žarele so sveče in stali pisani šopki papirnatih rož... s sten in iz barvanih oken pa so se svetili zlati sijaji in sveti, strogi obrazi, prameni, zlati, škrlatni in vijoličasti so kakor mavrica padali na njegov obraz in glavo, da je bil ves kakor pogreznjen v ribnik na večer, ko sije solnce na vodo. V tej lepoti se je počutil kakor v nebesih, da se ni upal geniti, ampak je samo klečal zamaknjen v očrnelo, sladko, materinsko lice Čenstohovske, samo z osehlimi ustnicami molil očenaš za očenašem, potem pa popeval tako goreče, tako iz vse moči verujoče duše, iz srca, polnega zamaknjenja, da se je njegov suhi, hrapavi glas čul nad vsemi.

— Jok, derete se kakor židovska koza — mu je nekdo šepnil od strani.

— Za Gospoda Jezusa in Devico... je zamomljal, a se je prekinil, ker je cerkev utihnila. Župnik je stopil na prižnico in vsi so iztegnili glave in uprli oči v gospoda, ki se je v beli srajci sklonil nad ljudi in čital evangelij — luči in barve so padale z oken nanj, da se je vsem zdel kakor angel, plavajoč na mavrici... Župnik je govoril dolgo in tako do srca, da je zdaj ta zdaj oni zavzdihnil iz skesanega srca, da so mnoge polile solze, drugi pa so sklanjali oči, se kesali pred svojo vestjo in obljubljali, da se bodo poboljšali... Jok se je zagledal v gospoda kakor v sveto podobo in kar čudno se mu je zdelo, da je to oni dobri gospod, ki je govoril ž njim in mu dal srebrnjak — sedaj je bil namreč podoben nadangelu, ki se vozi na plamenečem vozu, lice mu je bilo pobledelo, oči so sipale bliske, ko je s povzdignjenim glasom ljudem očital njihove grehe, skopost, pijanstvo, razuzdanost, škodoželjnost, sramotenje starejših in brezbožnost! Z visokim glasom jih je opominjal, naj se spametujejo, prosil je, rotill, moledoval — da je Joka vsega prevzelo tako, da se je začel tresti od zavesti vseh teh grehov, od obžalovanja, od kesa, da je na glas zajokal in za njim vsi drugi: ženske, celo kmetje — cerkev se je napolnila z jokom, ihtenjem in smrkanjem, in ko se je župnik obrnil proti oltarju, padel na kolena in začel moliti kes, je en sam stok stresel vso cerkev, ljudstvo je padlo kakor gozd, ki ga je pri-

pognil vihar, z obrazi na tla, da se je dvignil prah in v oblak zavel vsa srca, s solzami, vzdihljaji in kriki proseča Gospoda usmiljenja.

In potem je nastala tišina, tišina molitve in prisrčnega razgovora z Gospodom, ker se je začela velika maša — orgle so zadonele s pridušenim, ponižnim in globokim glasom, da je Jokova duša kar umirala od sladkosti in nēizrekljive sreče...

In potem se je naenkrat dvignil župnikov glas od oltarja in plaval nad sklonjenimi glavami kakor struja presunljivih in svetih glasov; zvončki so zažvenkljali nakratko, dim kadila se je dvignil v dišečem stebru in kakor z oblakom pokrila klečeče in v molitev pogreznjene, Joka pa je prevzela taka sladkost, da je samo vzdihoval, sklepal roke, se trkal na prsa in skoro umiral od sladke slabosti; šepet molitev, vzdih, nagli stoki in joki tu in tam, vroča sapa, luči, dim kadila in bučanje orgel — v vsem tem je tonil kakor v svetem snu, kakor v pozabi.

— Jezus! Ljubi moj Jezus! — je šepetal ves prevzet in nezavesten, srebrnjak pa je krepko stiskal v pesti, kajti ko je po povzdigovanju začel Ambrož hoditi po cerkvi s krožnikom in škrebetati, da bi čuli, da pobira za sveče, je Jok vstal, krepko vrgel novc na krožnik in dolgo, kakor je bila navada pravih gospodarjev, izbiral drobiž za menjavo.

— Bog plati! — je sladko zazvenelo v njegovih ušesih.

Ko so raznašali sveče, ker je bilo opravilo pred izpostavljenim Najsvetejšim in s procesijo, je Jok pogumno iztegnil roko in dasi ga je silno imelo, da bi vzel celo svečo, je vendar vzel najmanjšo, skoro ogorek, ker se je srečal s strogim, karajočim pogledom Dominikove, ki je stala z Jagno zraven njega, in jo je takoj prižgal, ker je bil župnik že vzel monštranco in se ž njo obrnil proti ljudstvu, ki je popadalo na tla. Navzdignil je pesem in šel počasi po stopnicah oltarja proti ulici, ki se je hitro naredila iz pojočih glav, gorečih luči, žarkih barv in ihtečih glasov; procesija se je zgenila, orgle so mogočno zabučale, zvončki so enakomerno žvenkljali, ljudstvo je pritegnilo in pelo z enim samim, ogromnim glasom vere; pred gnečo, sredi trepetajočih sveč, se je lesketal srebrni križ, zibale so se na nosilih podobe, vse v tenčicah, cvetju in z zlatimi kronami, tam v velikih vratih, skozi katera je skozi oblake kadila žarelo solnce, pa so se na vetru razvijale sklonjene zastave in kakor škrlatni in zeleni ptiči trepetale s svojimi krili.

Procesija je šla okoli cerkve.

Jok je zaslanjal svečo z dlanjo in se uporno držal prav v bližini župnika, ki so nad njim Borina, kovač, Klembov Tomaž in župan nosili rdeče nebo, pod tem pa je žarela zlata monštranca,

vsa tako osvetljena od solnca, da se je skozi steklo v sredini videla bleda, prosojna sveta hostija.

Bil je tako ves prevzet, da se je opotekal in stopal drugim na noge.

— Pazi, klada!

— Pokveka, šantač! — so mu sikali drugi in ga suvali v rebra.

Vsega tega ni čul; petje množice je grmelo z mogočnim glasom, se dvigalo kakor steber, valovalo kakor reka in sililo proti bledemu solncu; zvonovi so neprestano doneli s svojimi bronovimi usti, da so se tresle lipe in javorji, in da se je zdaj pa zdaj ž njih odtrgal kak rdeč list in kakor splašen ptič padal na glave; visoko, visoko nad procesijo, nad kronami sklonjenih dreves, nad cerkvenim stolpom pa je krožila jata splašenih golobov.

Po končanem opravilu je ljudstvo vrelo na pokopališče ob cerkvi; z drugimi je iz cerkve šel tudi Jok, toda danes ni hitel proti domu, dasi je vedel, da bo za obed meso od krave, ki so jo bili morali zaklati — ne, postajal je, moževal z znanci in se držal svojih gospodarjev, ker sta tudi Antek in njegova žena stala v gruči z drugimi in se pomenkovala, kakor je navada v nedeljo po maši.

V drugi gruči, ki se je bila ustavila na cesti, je imel prvo besedo kovač, krepak mož, oblečen že popolnoma po mestni šegi, v črnem, na hrbtu z voskom pokapljanem suknjiču, s temnomodro čepico, z dolgimi, čez obuši visečimi hlačami in s srebrno verižico na telovniku; imel je rdeče lice, rjave brke in skodrane lase. Glasno je nekaj razlagal in se smejal, da je kar rezgetal; bil je namreč največji opravljivec v vasi, ki se mu je vsak bal priti na jezik. Borina ga je samo po strani glečal in natezal ušesa, ker se je bal njegovega ogovarjanja, saj bi kovač niti očetu ne prizanesel, kaj šele tastu, s katerim se je ravsral zaradi ženine dote — pa ni mnogo čul, ker sta mu prišli pred oči Dominikova in Jagna, ki sta prišli iz cerkve; — šli sta počasi, ker je bilo mnogo ljudstva na pokopališču in sta se pozdravljali zdaj s tem zdaj z onim in z vsakim nekoliko pogovorili; dasi so med seboj vsi znani, v botrini, v sorodstvu in iz iste vasi, kjer jih loči včasih samo plot ali živa meja, je vendar pomenek pri cerkvi tako prijeten in potreben... Dominikova je s tihim, pobožnim glasom govorila o župniku, Jagna pa se je ogledovala po ljudeh, ker je po rasti bila enaka največjim med moškimi, brhka pa tako, da je kar vid jemalo fantom, ki so v gruči stali pred vhodom, na cesti, kadili cigarete in ji kazali zobe. Bila je namreč tako krasna, tako lepo oblečena in tako stasita, da bi se niti kaka graščinska ne mogla meriti ž njo.

Dekleta in žene, ki so šle mimo nje, so jo gledale z zavistjo ali pa so se ob nji celo ustavljale, da bi si napasle oči na progastem, krasnem krilu, ki se je na njej lesketalo kakor mavrica njene mazurske domovine, na njenih visokih črnih čizmih, ki so bili do belih nogavic zapeti z rdečimi trakovi, na životku iz zelenega žameta, tako prešitem z zlatom, da je kar v očeh ščemelo, na vencih jantarja in korald, ki so objemali njen beli, polni vrat — šop raznobarnih trakov je visel od njih na njenem hrbtu in je za njo plapolal kakor mavrica, kadar je šla.

Toda Jagna ni videla zavistnih pogledov, blodila je s svojimi modrimi očmi nad glavami; ko je naletela na vanjo uprte oči Antka, jo je oblila rdečica, potegnila je mater za rokav in krenila naprej, ne da bi čakala.

— Jagna, počakaj! je klicala mati za njo in se pozdravljala z Borino.

Ustavila se je na cesti, ker so jo tudi fantje vzeli medse, jo začeli pozdravljati in zbadati Joka, ki je šel za njo, zamaknjen v njo kakor v kako podobo.

Pljunil je samo in šel počasi proti domu, ker so tudi domači že šli in ker je bilo treba pogledati h konjem.

— Prav kakor kaka sveta podoba! — je zaklical nehoté, ko je že sedel na podstenju.

— Kdo, Jok? — je vprašala Jožica, ki je pripravljala obed.

Povesil je oči, ker ga je postalo sram in se je bal, da bi kaj opazili.

Toda ker je bil obed obilen in dolg, je kmalu vse pozabil; imeli so meso, zelje z grahom, juho s krompirjem in nazadnje še precejšnjo skledo pražene ječmenove kaše z ocvirki.

Jedli so počasi, resno in molče; šele ko so utešili najhujši glad, so se začeli razgovarjati in jesti s slastjo...

Jožica, ki je bila danes za gospodinjo, je samo od časa do časa prisedla na koncu klopi, hitro kaj pojedla in zvesto pazila, ali ne zmanjkuje jedi, da je potem hitro zopet napolnila lonce, da bi ne pravili, da se v skledi kaže dno.

Obedovali so na podstenju, ker je bilo vreme tiho in toplo.

Lapa se je motal okoli njih in cvilil, se drgnil ob noge sedečih in silil k skledam, dokler mu ni kdo vrgel kake kosti, s katero je odhitel pod stopnice — ali pa je, vesel, da je pri domačih, in če ga je kdo poklical, veselo lajal in preganjal vrabce, ki so čakali drobtin in se veselili po plotovih.

Včasih je prišel po cesti kdo mimo in pozdravil obedujoče, na kar so mu v zboru odgovorili.

— Si nesel pičke gospodu? — je začel Borina.

— Nesel — Hitro je odložil žlico in začel pripovedovati, kako ga je župnik povabil v sobo, kako je tam lepo in koliko knjig.

— Kedaj le gospod vse to preberejo? — se je oglasila Jožica.

— Kedaj? Po večerih! Hodi po sobah, pije čaj in kar naprej bere.

— Bodo menda ... same pobožne knjige — je primaknil Jok.

— Početnice seveda ne.

— In časniki, ki jih vsak dan pošta prinese — je pristavila Ana.

— Ker se v časnikih piše, kaj se po svetu godi — se je oglasil Antek.

— Tudi kovač in mlinar imata časnik.

— No ... tiste kovačeve cajtenge! — je porogljivo pripomnil Borina.

— Prav take so kakor gospodove — je ostro odvrnil Antek.

— Ali si bral? Ali veš?

— Bral — seveda — in ne samo enkrat!

— Pa nisi nič bolj pameten, če se tudi s kovačem pajdašiš.

— Za vas je samo oni pameten, ki ima vsaj pol grunta ali pa ducat govejih repov.

— Drži gobec, dokler sem dober! Samo prilike išče, da bi se ravsals! Kruh te razganja, vidim, moj kruh ...

— Kakor koščica mi tiči v grlu, kakor koščica ...

— Poišči si boljšega, na Aninih treh jutrih boš jedel same žemlje.

— Jedel bom krompir, pa mi ga nihče ne bo očital.

— Tudi jaz ti ga ne ...

— Kdo pa drugi? ... Garaj kakor črna živina, pa še dobre besede ne dobiš za to ...

— Drugod je laže, delati ni treba in vse dajo ...

— Gotovo je boljše.

— Idi pa poskusi.

— S praznimi rokami ne grem.

— Dal ti bom palico, se boš vsaj psov lahko otepal.

— Oča! — je zakričal Antek in se pognal kvišku, toda padel je takoj nazaj na klop, ker ga je bila Ana zgrabila čez pas, stari pa je grozeče pogledal, se pokrižal, ker je bilo obeda že konec, se napotil v hišo in trdo rekel:

— V kot ne pojdem k tebi, k tebi že ne!

Takoj so se razšli, samo Antek je ostal na podstetnju in razmišljal; Jok je zagnal konje na deteljišče za skednji in se zavalil pod stog, da bi nekoliko spal; zaspati pa ni mogel, ker ga je tiščala jed in tudi misel, da bi moral imeti puško, pa bi lahko nastrelil

toliko ptičkov, in tudi kakega zajčka, da bi lahko vsako nedeljo kaj nesel gospodu.

Kovač bi naredil puško, tako, kakor za logarja, ki se čuje celo v vasi, če ž njo v gozdu ustreliti!

— Kunšten je falot! Ampak pet rubljev bi hotel imeti za tako! — je razmišljal. — Odkod jih naj vzame? ... Na zimo gre, kožuh bo treba kupiti, škornji bodo o božiču tudi že doslužili ... Res da ima dobiti še deset rubljev pa hlače in srajco ... Kožuh bi se dobil mogoče za pet ... Kratek bo pač ... Škornji za kake tri ... tudi kučma bi bila potrebna ... en rubelj treba zanesti gospodu na mašo za očeta in mater ... Sakrament, prav nič ne bo ostalo! ... — Pljunil je in začel po telovnikovih žepih iskati ostankov tobaka, pri tem pa je našel drobiž, na katerega je bil med obedom popolnoma pozabil ...

— Saj imamo denar, saj ga imamo! — Zaspanost ga je takoj minila; od krčme se je začul oddaljeni, kakor precejeni glas godbe in nekaki odmevi ukanja.

— Plešejo falotje, žganje pijejo in cigarete kadijo! — je vzdihnil, zopet legel na trebuh in gledal opotane konje, ki so se zbrali na kup in se grizli po hrbtih, pri tem pa razmišljal, da mora na večer tudi on v krčmo, da si kupi tobaka in vsaj malo pogleda na veseljake.

Ogledoval je zdaj denar zdaj solnce, ki je stalo še visoko in šlo danes tako počasi proti zahodu, kakor bi tudi samo hotelo okusiti nekaj nedeljskega počitka ... V krčmo pa ga je vleklo tako, da kar strpeti ni mogel, valjal se je z boka na bok in je kar stokal od pričakovanja, vendar pa ni takoj šel, ker sta se pravkar izza skednja pokazala Antek in Ana, ki sta šla po meji med polja. Antek je šel spredaj, Ana z otrokom na rokah pa za njim; včasih sta si rekla besedo in šla počasi, Antek pa se je pogosto sklanjal k zemlji in se z roko dotikal vzhajajoče setve.

— Vzhaja ... gosto kakor ščet ... je zamrmral in z očmi objemal njive, ki jih je posejal na odslužek pri očetu.

— Gosto je, toda očetovo je lepše, tam vzhaja kakor gozd! — je rekla Ana in si ogledovala sosednje ogone.

— Njiva je boljše obdelana.

— Če bi imel tri krave, bi tudi zemlja oživila.

— In svojega konja.

— In bi še kaj opital za prodajo. Tako pa ... Vsako plevo, vsako mekino si oče zaračunajo in pri tem še mislijo, da je bogve kaj. — In še vse oponaša! ...

Naglo sta umolknila, ker jima je občutek krivice zalil srca z bridkostjo, jezo in tihim, grizočim uporom.

— Samo osem juter bi prišlo na vsakega — je nehote zaklical.

— Seveda ne več. Saj je Jožica, kovačeva, Gregor in midva — je naštevala.

— Kovača bi izplačala in ostala pri koči in polovici grunta...

— Ali pa ga imaš s čim?... — je zaihtela in taka silna zavest nemoči jo je zgrabila, da so se ji solze udrle po licu, ko je pogledala očetova polja, zemljo kakor čisto zlato, kjer je bilo mogoče pšenico in žito, ječmen in peso sejati kjerkoli že... Toliko zemlje, pa vsa tuja... ne njuna...

— Ne cmeri se, prismođa, osem juter je vendarle najinih...

— Če bi bila vsaj polovica, pa hiša in oni zelnik! — pokazala je na levo, proti lokam, kjer so stali dolgi ogoni z zeljem; krenila sta tja.

Sedla sta na robu pod grmovje, Ana je nadajala otroka, ker je začel jokati, Antek pa si je zvil cigareto, jo prižgal in mrko gledal predse.

Ni povedal ženi, kaj ga je grizlo po drobovju in mu žgalo srce kakor žerjavica — saj bi ji niti ne mogel povedati, ona pa bi ga tudi dobro ne razumela... Saj je bila ženska kakor druge, brez pravega razuma in samostojnih misli; ki živi samo kakor tenja, ki pada od človeka...

— Gospodinjstvo, otroci, botre, to je ves njen svet. Vsaka ženska je taka, vsaka... — je bridko razmišljal in kar stisnilo ga je za srce... — Ptič, ki se spreletuje nad močvirjem, živi boljše ko človek... Kake skrbi ima! Spreletuje se, žvrgoli, Gospod Jezus pa za njega obseje polje, da mu treba samo pobirati, pa živi...

— Ali nima oče tudi denarja? — je začela Ana.

— Seveda!

— Jožici je kupil koralde, da bi lahko kravo dobil zanje, Gregorju pa po županu vedno pošilja denar.

— Pošilja... — je odgovoril in mislil na nekaj drugega.

— To je škoda za vse druge! In obleko po materi zapira v skrinji in je še ne pokaže ne... Kakšne janjke so tam, robci, čepice in koralde... — na dolgo je začela naštevati vse blago in vse krivice, bridkosti in pričakovanja, Antek pa je uporno molčal, dokler ga ni nevoljna sunila v ramo.

— Kaj spiš?

— Poslušam, govóri, samo govóri, in ko boš končala, pa mi povej...

Ana, ki je hitro jokala in ki se ji je res že mnogo nabralo v srcu, je zaihtela in mu začela očitati, da govori ž njo kakor s kako punčko in da se ne briga ne za njo ne za otroke.

Dokler ni Antek skočil pokoncu in porogljivo zaklical:

— Le kriči, one vrane tam te bodo že uslišale in se usmilile nad teboj! — z očmi je pokazal na vrane, ki so letele mimo nad lokami, si popravil kučmo in se z dolgimi koraki napotil proti vasi.

— Antek! Antek! — je žalostno klicala za njim, toda on se ni niti ozrl. Zavila je dečka in jokajoč šla po mejah nazaj proti domu; hudo ji je bilo pri duši — niti pomeniti se nima s kom, nikomur ne more potožiti svoje nesreče. Človek živi vedno kakor kak samotar, niti k botram ne more in svojega srca s pomenkom ne olajša. Antek bi ji že dal botre! Samo v koči sédi in garaj, skrbi in nazadnje še prijazne besede ne dobiš za to! Druge hodijo po krčmah in gostijah... Antek pa... ali je njemu sploh mogoče ustreči?... Včasih je dober kakor balzam... potem pa zopet po cele tedne komaj kako besedo zine in je niti ne pogleda... samo razmišlja in razmišlja... Saj tudi ima o čem! Ali bi jima oče ne mogel oddati posestva, ali ni že davno čas, da gre stari na preživitev?... Saj bi skrbela zanj, da bi se niti njenemu očetu pri njej ne godilo bolje...

Hotela je sesti k Joku, toda ta se je s hrbtom naslonil na stog in se delal, da spi, dasi mu je solnce sijalo naravnost v oči; šele ko je zginila za oglom skednja, je vstal, si otepel slamo in šel počasi pod drevjem proti krčmi... denar ga je tiščal...

(Konec prihodnjič.)

GLEDALIŠKA KRONIKA

IGORJA STRAVINSKEGA OEDIPUS REX — SLAVKO OSTERC

Igor Stravinskij! Izpočetka znan le ožjemu krogu ruskih glasbenikov je z naglimi koraki začel osvajati svet. Vedno nov, in vendar vedno Stravinskij! Vsak dan mu prinaša gardo novih oboževalcev, pa tudi novih zopernikov. Kajti njegov genij postaja ne le vseslovanski, ampak vsečloveški. Ves skladateljski naraščaj poslednjih desetih let črpa iz njega. Ideje, tehniko, smer, vse.

Izšel je iz šole Rimskega Korzakova, katerega vpliv vidimo še v sinfoniji za pihala in v baletu «Žar ptica». Z baletom Petruško je postal svetoven. Neizrečeno bogata invencija prihaja do izraza osobito zaradi originalne ritmike. Instrumentacija je taka, kot je do tistih dob ni pisal še nihče. Petruška sloni na narodnih motivih ter je izrazito homofon. V vedno večjih plohad se pojavljajo ostinata, ki jim je ostal Stravinskij zvest do danes. Poleg nekaj ciklov pesmi in komornih skladb so sledila nadaljnja gledališka dela. Za orkester je napisal sinfonično pesnitev «Ognjostroj».

Operi «Slavec» in «Mavra» (po Puškinu) nista postali tako priljubljeni kot nadaljnji baleti. Višek po Petruški je dosegel Stravinskij v «Posvetitvi pomladi». To je delo, v katerem uporablja skladatelj ogromen orkestralni aparat, ter nekaj najlepšega, kar sem kedaj slišal. Sledila je tako zvana komorna doba Stravinskega. Sem spadajo tri skladbe za godalni kvartet, oktet za pihala, mačje uspavanke, štiri vesele pesmi (Pribantki), po Pergolesiju prirejen balet Pulcinella, ruske svatovske slike «Les nocés», zgodba o vojaku za odrsko recitacijo s pantomimo, druga suita (za mali orkester) in nekaj skladb jazzovega značaja. Ta doba Stravinskega je neizprosno atonalna in ni čuda, da ji je sledil preokret k staroklasikom, k Bachu in še dalje nazaj. Klavirska sonata, izvajana leta 1924. na festivalu v Benetkah, je že polna polifonih domislekov ter je vseskozi diatonska. Kromatika je bila Stravinskemu itak že od nekdaj tuja, le izjemoma se je je posluževal. Balet «Musagetski Apolon», Requiem in Oedipus rex so poslednji njegovi opusi, ki jih poznamo.

Oedipus rex je opera-oratorij, kot ga naziva Stravinskij sam. Snov sta priredila skladatelj in Jean Cocteau po znani Sofoklejevi tragediji. Sestoji iz dveh dejanj, moglo bi biti tudi samo eno. Nastopa (oz. stoji že na pozornici) zbor, Edip (tenor), njegova mati in žena Jokasta (sopran), Kreon (bas), Tirezija (bas), glasnik in pastir. Vsi v antičnih opremah, vse v belem. Besedilo je latinsko. Recitator prihaja od časa do časa na oder ter napoveduje potek dogodkov, ki sledijo.

Zunanjega dejanja ni, nekatere osebe le pridejo in odidejo (Edip, Tirezija, glasnik, pastir, Jokasta), pred drugimi se odgrne zastor (n. pr. pred Kreonom). Zbor stoji od začetka do konca nepremično na svojem mestu. Le tupatam naznačuje s kretnjami rok ali skloni glav vsebino tega, kar poje.

Vsebina je znana. V Tebah, mestu sedmerih stolpov, je pustila sfinga, sledi ji kuga. Zbor prosi Edipa rešitve. Edip obljubi. Proročišče razodene, da je kralja (Laja) ubil kralj. Tirezija zamolči izpočetka poročilo. Ko ga pa Edip obdolžuje, da je zaveznik Kreonov, kateremu se hoče prestola, razodene strašno resnico. Jokasta jih prihiti mirit. Dokazuje lažnivost proročišča ter navaja kot dokaz, da so Laja ubili razbojniki. Pri Jokastinih izvajanjih se Edip pretrese. Spomni se, da je na križišču ubil starca, ki bi mogel biti njegov oče. Glasnik in pastir mu strašno slutnjo potrdita. Jokasta zbeži in umre od sramote, Edip si v obupu iztakne oči in pobegne. Zbor se poslavlja ginljivo, kajti ljubili so ga. Glasbeni slog je klasicistično-oratorijski. Pevski parti se gibljejo v malih diatonskih intervalih, le mestoma nahajamo skoke

septe ali oktave. Recitativom podobna mesta karakterizira pogosto sterilna melodična linija, ki po cele skupine zlogov vztraja na eni sami tonovski višini. Arijam sorodne speve tvori melizmatična absolutno muzikalno-logična linija. Ne melizmatična v Puccinijevem verističnem zmislu, temveč v staroklasičnem. Nekaj takega, kot je «concentus» v gregorijanskih spevih.

Dramatskih akcentov se Stravinskij izogiba, istotako mu je tuja muzika v zmislu programske.

Dramatske akcente najdem edino v dinamiki, posebno v zboru. Pri nastopu posameznih oseb se povzpno tenorji v najvišje lege, kajti od vsakega novo došlega pričakujejo rešitve. Prošnje zbora so pa kot kontrast pisane v najfinejših pianih in pianissimih. Zbor je sestavljen pretežno linearno.

Harmonije so Stravinskemu tudi v zboru le slučajno srečanje melodičnih elementov. Ne izogiba se običajnih trozvokov, tudi dvozvoki često naznačujejo harmonske funkcije. Pevski glasovi so ponajveč samostojni, ter jih v orkestru ne podpira noben instrument. Tapatam se pa tudi kaka vijolina ali trobenta poniža ter gre v unisonu ali v kaki oddaljeni oktavi vzporedno s pevcem. Opozarjam na vijoline (sul G), ki gredo v prvi zborovski točki s tenorji. Tudi pikolo-flavta mestoma zapiska isto z Jokasto. Prekrasen primer take spremljave je pa Kreonov spev s trobento.

Akordika je v Oedipusu tako bogata kakor malokje. Od najpreprostejših trozvokov do najbujnejših poltonskih harmonij, vse je umel genijalni Stravinskij natrpati v eno samo delo, ne da bi zaradi tega trpel njegov slog. Monodija, homofonija in linearnost gredo do konca skladbe v čudoviti čistoti roko v roki. Celu obrabljene dominantne ter zmanjšane septakorde ume Stravinskij napisati tako, da je njih učinek nepričakovano svež in presenetljivo nov. Posebno poglavje vseh del Stravinskega so ostinata, to so trdovratne figure po večini v basih. Te figure se ponavljajo nešteto krat, a vendar ne utrujajo, temveč le potrjujejo doslednost mojstrove invencije in kompozicijske tehnike. Ne spominjam se, da bi pisal kdo pred njim večglasne ostinata, kot ga ima n. pr. v drugem dejanju v pihalih. Najtipičnejši ostinato se pojavi takoj v začetku, ko zbor nastavi pianissimo in s katerim Oedipus tudi konča. Po klavirskem izvlečku bi ga človek prisodil violončelom in basom, mogoče tudi fagotom. No, Stravinskij je dal spodnjo oktavo harfi, gornjo pa kotlom (pavkam).

Prehodi iz ene glasbene misli v drugo so naravnost asketsko enostavni. Iz kake spremljevalne figure se odtrga par tonov enakih notnih vrednot v kontrabasih, ki jih nadaljuje tuba ter na ta način s samo menjavo instrumenta nastane predpogoj za logičen

nastop nove misli. Nekatere glasbene točke so pa zaključene ter jim neposredno ali po manjši pavzi sledé nove.

Recitator nastopi nekolikokrat brez spremljave, pri enem nastopu mu je podložen nizki ton kontrabasov, pri enem tremolo kotlov, pri zadnjem ga pa prekinjajo fanfare štirih trobent, ki imitirajo glasnika na odru.

O instrumentaciji bi se dalo napisati celo poglavje. Najenostavnejše harmonije postavlja Stravinskij tako, da mu zvene sodobno, rekel bi hipermoderno. Redkokdaj zazveni poln orkester. Ko pa nastopi, zadoni res poln. Kakor sem že omenil, so to fortissima ob prilikah, ko zbor pozdravlja kako osebo, ki se je na novo pojavila. Tako pozdravljajo Edipa v začetku prvega dejanja, nato Kreona in Tirezija, V splošnem je pa instrumentacija bolj diskretna, komorna.

Na tehniko vsakega posameznega instrumenta stavi mojster ogromne zahteve. Predvsem morajo sedeti najvišji in najnižji toni, torej najtežji. Posebno trobente in rogovi so pisani izredno kočljivo. Kotlov Stravinskij v Edipu ne uporablja prav za prav kot tolkala, kot ritmičen instrument, temveč kot melodičen. Podobno kontrabasom. Godala imajo podrejeno vlogo, izvzemši čela in base. Torej ravno obratno kot je bil to običaj doslej. Kot masa se udeležujejo večinoma pihala, to so flavte, oboe, angleški rog in fagoti. Mestoma se jim pridružujejo rogovi. Posebno važno vlogo imajo trobente, ki se udeležujejo v skoraj vseh značilnih melodičnih pojavih, da ne omenjam še enkrat fanfar z recitatorjem. Pozavne in tuba Stravinskemu niso več tisti instrumenti, ki bi oznanjali sodni dan ali podvojevali v svrhu jačje dinamike pihala in godala, ta skupina se pojavlja tudi v nežni dinamiki ter zastopa imenovane instrumente. Niti v fortissimih jim mojster ne da zadnje besede. Klavir nastopi le na enem mestu, ki bi ga kak drug instrument ali kaka skupina res ne mogla nadomestiti. Harfa pomaga kotlom pri ternem ostinatu, v začetku drugega dejanja pa je glavna spremljevalka Jokastinega speva.

Kako krasen kontrast je drugo dejanje prvemu! Scenerija ista, razpoloženje isto, recitator zopet prihaja in odhaja. Zaključni zbor prvega dejanja tvori obenem začetek drugega. In vendar, s kako različnimi občutki sprejema oboje poslušalec! In vse, vse je povsem novo! —

Bog ve kaj vnanjega uspeha Oedipus ni dosegel, tudi ga ni bilo pričakovati. Smo pač konservativni in vsak nov evangelij radi odklanjamo. Hvala bogu, da ne vsi! Kajti s tem bi vzeli veselje do dela vsem, ki jim je za napredek. Pravijo, da naša gledališka publika nima prehoda od klasičnega repertoarja do sodobnega. To

ni res! Ugotavljam, da postopa naša uprava in ravnateljstvo opere v izberi repertoarja tako sistematski, da pač ni na svetu opernega gledališča, ki bi nam s tako skromnimi pripomočki in pri teh gmotnih sredstvih tako kvalitativno podajal program, kakršen bi bil ponos največjih svetovnih opernih odrov.

Že sama ruska četvorica Čajkovskij, Korsakov, Musorgskij, Prokofjev je veriga, katere izpopolnitev je bila možna edino s Stravinskim, in to z novim Stravinskim.

Drugo je vprašanje, ali se bo tip opere-oratorija v gledališču udomačil ali ne. Kajti, če se ne udomači, mora nujno slediti dejstvo, da se produkcija podobnih del ustavi. In — ali bo našel Stravinskij epigonov tudi v tej smeri, kakor jih je našel v vseh svojih dosedanjih novotarijah?

Pravijo, da ni isto, ako storita dva isto. To je res! Mogoče, da bo ta ali oni res poskusil kaj podobnega, toda mislim, da nihče z uspehom. Kajti gledališče je gledališče, v njem hočemo tudi gledati. In da bi scenični oratorij kedaj postal repertoarna točka, na to ni misliti.

Pač pa bo to najnovejše delo Stravinskega imelo eminenten pomen v razvoju glasbe same; — rekel bi, da prej v razvoju absolutne orkestralne, vokalne in komorne glasbe nego v razvoju gledališča in njemu namenjene glasbe. Brez dvoma bi mogli poslušati Edipa prav tako intenzivno v koncertni dvorani, brez scene, mask in kostumov, — mogoče bi ga poslušali še intenzivneje. Kajti odpadlo bi gledališče in z njim gledanje.

Naša opera je dala Edipa kar najbolj dostojno. Edino številnejši zbor bi bil delo še dvignil. Ako naštevam vrline posameznikov, moram staviti na prvo mesto orkester s kapelnikom Balatko. Vavpotičeva scenerija in režija ravnatelja Poliča sta gradili vzajemno ter s pridom upoštevali antični značaj zgodbe, pozornica je nudila res nekaj nenavadnega, nekaj monumentalnega; zbor je bil siguren kakor v petju tako v igri. Vsi solisti so bili prav srečno izbrani; nepozabna nam ostane globoka kreacija Thierry-Kavčnikove (Jokasta), nepozaben Betetto kot Kreon in v drugem dejanju kot glasnik, Marčec kot Edip, Banovec kot pastir in Rumpelj kot Tirezija.

Prav vsi sodelujoči so pokazali za delo in njegov autično-asketski slog najgloblje umevanje in tudi zmožnosti, ki jih ne najdemo zlahka pri kakem opernem ansamblu.

To je uspeh neumornega dela, sistematske vzgoje in jeklene volje za napredkom. Ne le uspeh vodstva, temveč uspeh celokupnega članstva. Z vprizoritvijo Edipa je stopila naša opera v vrsto elitnih gledališč evropskih.

KNJIŽEVNA POROČILA

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. VII. letnik. Ljubljana 1928. 221 str.

Pred desetimi leti ga je začela izdajati Slovenska Matica, s tretjim letnikom je bil prepuščen zasebni iniciativi urednikov in univerzi; čas bi bil, da bi ob desetletnici ali kaj kmalu prevzela zanj skrb naša Akademija znanosti. Ko se bo ustanovila, bo njen filozofsko-filološki razred lahko gradil na trdnem temelju, ki mu ga je v tem desetletju postavil Časopis.

Vidno in stalno se razvija. Krog sotrudnikov se širi, vsebina je od letnika do letnika pestrejša. — Ker bo med čitatelji največ zanimanja za literarno zgodovino, naj predvsem omenim Prijateljstvo studijo o Klasju iz leta 1866., ki jo je pisec začel v lanskem letniku. Tu se bavi podrobno z dogodki, ki so sledili tej epohalni izdaji Prešerna, slika borbenost mladoslovske trojice, Levstika, Stritarja in Jurčiča, in odpor Bleiweisovega kroga. Že je kazalo, da bo prišlo ob Klasju do načelnega boja med obema taboroma. «Bojna prapora sta bila razvita: tu Prešeren, tam Koseski; tu prava poezija, tam tako zvana »lepa laž«; tu z intimnim domačim čuvstvom in svetovnim okusom zgrajen umetnostni hram, tam kričeče polosana, mahedrava politična baraka, imajoča v ozadju ognjišče, ob katerem s trdimi koraki stopa »pater familias«, dr. Janez Bleiweis, in nad katerim razobeša in pribija cenene svete podobice zelot, Luka Jeran.» Začasno pa je preprečil boj miroljubni Stritar, Klasje pa je zaspalo zaradi založnikovega konkurza. Lagodno pisana razprava, v kateri so prvič objavljena dragocena pisma in drugi rokopisi, bo privabila tudi take bravce, ki jim ni do znanstvenih izsledkov, ki pa uživajo v podrobnem razboru kulturnih prizadevanj ene najvažnejših naših dob. Prav tako bo zanimala, čeprav v Malih vesteh skrita, Kidričeva objava «Dvoje Čopovih pisem Kopitarju, rokopisna ocena Čbelice IV iz leta 1834. in drugo». Prvo tu objavljeno pismo iz leta 1829. vsebuje Čopov odgovor na Kopitarjevo vabilo k sodelovanju pri «Wiener Jahrbücher der Literatur», drugo z dne 28. aprila 1835. pa poročilo o intrigah zoper 4. zvezek Čbelice. Obema pismoma sledi bogat komentar. Rokopisna ocena Čbelice, ohranjena v Kastelčevem prepisu v Jurčičevi ostalini je s svojim lakoničnim «Von Hänker zu verbrennen», ki stoji posebno pri Prešernovih pesnitvah, svojevrsten kulturni dokument. Te tri objave zaključuje razprava o napredovanju antijanzenistične ideologije po zaslugi škofa Wolfa; toda kljub temu »odpor proti erotični poeziji vendar ni slabel, ampak ostal tako jak, da je bil poleg momentov iz narodne borbenosti in organizacije glavni činitelj, ki je ustvarjal atmosfero, v kateri je zvezda Koseskega za nekaj časa mogla zatemniti Prešernovo».

Jezikovne razprave niti od daleč niso samo sebi služeče cepidlačenje. Ramovšev o «Karakteristiko slovenskega narečja v Rezi» bi lahko imenovali vzor in vzorec, po katerem bi bilo treba obdelati vsa slovenska narečja. Začenja se s postankom tega govora, ki so ga od Baudouina de Courtenaya dalje zlasti zgodovinarji smatrali za posebno slovensko narečje, Rezijane pa za mešanico Slovanov in Avarov. Toda rezijanski dialekt je samostojen slovenski dialekt in rezijaska dolinica slovensko ozemlje. Do 15. stoletja je bila Rezija v cerkveno-upravnih zvezah s Koroško (odtod vplivi koroščine); ko pa je tedaj prišla pod oblast benečanske republike, so stiki s severom prenehali, narečje je živelo svoje lastno življenje in začelo sprejemati vplive iz slovenske beneščine in severne goriščine. Sledijo nato vsi značilni pojavi tega narečja. — Breznik je preiskal Japljev prevod sv. pisma tako, kakor bi bilo treba raz-

iskati vsako pomembnejšo knjigo iz našega starejšega pismenstva, da bo mogoča točna presoja tega pismenstva in njegovih avtorjev. Pokazal je s tipičnimi primeri vse vire, ki so jih Japelj, njegovi sotrudniki in nasledniki rabili, dalje, kako se je Japelj kot prevajalec razvijal, kake zasluge gredo od sodelujočih najmočnejši osebnosti, Škrinarju; odkril je nesoglasja med prevajalci in kako so Japlja izpodrinili. — Novost je Šolarjeva razprava o slovenskih medvokalnih nosnikih *m* in *n*, ker gre za izsledke, pridobljene z metodami eksperimentalne fonetike; z aparati se doslej še nihče ni lotil slovenščine. Dodane slike bodo marsikoga privabile, da se bo skušal seznaniti vsaj s sredstvi in načinom raziskavanja. — Gostoljubno sprejema Časopis tudi raziskavanja naših romanistov, ki se mu oddoljujejo s tem, da obdelujejo ledino, pripadajočo slavistu in romanistu. Tako je Fr. Šturm nabral bogato gradivo romanskih izposojenk v slovenščini (predvsem v primorskih narečjih), ki kažejo lenizacijo medvokalnih konzontov (škodela iz scutella, medalja iz metallea itd.). Tudi P. Skok, najboljši naš romanist, stalno sodeluje z onomastičnimi studijami (v tem letniku razlaga «Zagreb»); o metodi tega raziskavanja pa je spregovoril v polemiki z Plešičem zaradi naziva «Bezjak».

Od ostalih krajših člankov naj omenim Kosovega «K zgodovini kralja Sama», Šašljeve «Slovarske doneske iz št. Lovrenca na Dolenjskem», Ramovšev «Osobnik — inquilinus advena» (ne pa vsobenjek, kakor je napačno razlagal ta terminus M. Dolenc, ker ga spravlja v zvezo z besedo *soba*, staro v slovenščini komaj 70 let), od istega zavrnitev neuspele Sieversove nove, na podlagi zvočne analize izražene misli o jeziku brižinskih spomenikov in oceno Novega rezijanskega katekizma. Končno je tudi temu snopiču dodana točna in izčrpna Šlebingerjeva Bibliografija (jezikoslovje, slovstvena zgodovina, zgodovina). — Zdelo se mi je potrebno napisati referat o Časopisu na tem mestu, kjer ga je ob njegovem rojstvu pred dobrim desetletjem tako tople pozdravil Oton Župančič (LZ 1917, 217). Njegova dosedanja pot ni bila lahka, kajti v desetih letih je izšel samo sedemkrat. Trud izdajateljev pa kakor da odtehta opomba na platnici: «Letnika I. in II. sta razprodana». Naj jima kmalu sledijo še ostali!

M. Rupel.

Dela novoborcev, 1. Oton Berkopec: Pesmi. — Ivo Sever: Slavica. Tragedija v treh dejanjih. Št. 2. December 1928. Založba «Naša gruda». Zagreb. Str. 70.

Kdor pazno zasleduje naše slovstveno življenje in ima vpogled tudi v bolj skrite pojave tega sveta, si je lahko že dolgo na jasnem, da skuša Ivo Sever, ki izdaja v Zagrebu knjižnico «Naša gruda», ustvariti nekakšno novo narodno in umetnostno miselnost in s tem nekak nov slovstven pokret. Središče te miselnosti se zdi, da je pojem «novoslovenstvo». Njegovo bistvo nam je doslej še neznan, razen kolikor se dá morda posneti iz Severjevih dosedanjih pismenih izjav. Pojasnilo pa se nam bo nedvomno v knjigi «O novi samorodni slovenski umetnosti», ki se napoveduje na platnicah obeh dosedanjih izdaj «Naše grude». Preden je izšla ta načelna knjiga, pa nam Sever v pričujoči knjigi «Dela novoborcev» nudi prve primerke «nove samorodne slovenske umetnosti» in prve sadove svojega novega slovstvenega pokreta. Če bi poznali njegov program, bi bilo knjigo soditi v dvojnem zmislu: koliko izpolnjuje zahteve programa in koliko ustreza zahtevam nekega manj opredeljenega in splošnejšega pojmovanja umetnosti. Zdaj pa nam bo soditi samo v drugem zmislu.

I.

Oton Berkopec: Pesmi. (21 pesmi.) Čuvstveni svet tega mladega avtorja je po obsegu in po moči neznat. Otožnost brez vzroka ali vsaj brez

znane vzroka, strah pred življenjem plahost. Tri prav tako slabotno otožne zaljubljene pesmi, žalostno-veselo slovo od mladosti, pomladna pesmica in pesmica o spoznanju, ki pojasni, da je vse zmeta, pri čemer se ne vé, ali se beseda «vse» nanaša na «moja daljna pota» ali na vse sploh. S tem je njegov osebni svet izpovedan, in sicer tako, da ga komaj razumemo. Zakaj vse te pesmice so pri svoji oblikovni in vsebinski preprostosti nejasne in zmedene; često so nelogične in obremenjene z nepotrebnim in motečim. Zato jih sicer razumemo, toda ne vzbude nam niti zanimanja, kaj šele, da bi postale napadalne, kakršna živa umetnost mora biti, in celo nasilne.

Razumljivo, da so kulturno-miselne pesmice tega avtorja vsebini primerno še šibkejše. Prorokovanje novega človeka v pesmi «Bratom» je — «Gemeinplatz». «Poet» je nelepost in smešen modernizem, «Našim modernim poetom» junaški mahljaj z leseno sabljico. V «Jeseni» čujemo, da «solnček» noče k nam, ker je naše polje prazno, dasi so stvari v tem primeru v resnici ravno obratne. V «Zimi» pa, da so na naše polje prileteli namesto željenih angelov — krokarji. Kako in zakaj in v kakšnem zmyslu, vprašujete zaman. Vsemu temu ubožtvu popolnoma podoben je tudi poizkus, po svoje raztolmačiti «Lepo Vido». Edino, kar ostane, sta belokranjski in «Poldne», ki so vsaj brez grobih neskladnosti.

Kaj je v tej zbirčici «novoborskega», novega? — Nič. Zakaj povprečnost in slaba kvaliteta sta od vekomaj.

II.

Ivo Sever: Slavica (tragedija v treh dejanjih). Tragedijo doživi Slava, hči graščakinje Nataše. Doživi jo zaradi tega, ker spozna, da je njena mati ničvrednica in da je imela ter da ima razmerje s prostakom in svojim nekdanjim hlapcem. To spoznanje porazi sedemnajstletnega dekleta s tolikšno silo, da se zastrupi. Izvrši se ta dogodek v treh dejanjih.

Za dobeseden pomen in realen zmysel je seveda stvar očitno pretirana in prisiljena. Prav tako je gotovo, da bi se vse lahko zgodilo v enem dejanju; morda bi bilo tako verjetnejše. Vse to opozarja bravca na nerealni, simbolični značaj dogodkov in oseb, ki se čuti tudi iz marsikakega odlomka dialoga in stranskega dejanja.

Kdo je tedaj Slavica, oziroma kaj je? Spričo kočljive in negotove narave simbolike sploh je komaj tvegati odgovor. Toda bodi: Slavica je Slovenija ali Slovenstvo. Cela ali samo zasedena? Morda poslednje, morda tudi ne. — Mati Nataša? Morda Evropa. — Pero, Slavin častilec in literat? Italija. — Dušan, kapitan jugoslovanske mornarice? Jugoslavija. — In Miha, prostak, pustolovec in ameriški stric? Amerikanizem. — Na vsak način stoji, da se ne nahajamo v konkretnem svetu, marveč v zboru narodov ali vsaj njih duš. In tu da izvrši Slovenija ali vsaj Slovenstvo zasedenega ozemlja, kjer drama poteka, samomor zato, ker spozna, da se je Evropa nekako spečala z Amerikanizmom ali nekaj podobnega. Seveda ostane tragedija prisiljena in izmišljena tudi v tej nadosebni ravnini. In tudi tu bi se prav lahko izvršila v enem dejanju, razen če morda vzamemo blagohotno v poštev, da duše narodov žive počasneje.

Simbolika, oziroma prav za prav alegorika te vrste je vselej neokusna in neumetniška, posebno, če je vrhu vsega še slabo izvedena. Zato ni vpraševati, kaj pomenijo v tej visoki alegorični družbi ostale osebe, kakor: Srečko, Danica, Neža, Elvira, gospod svetnik, gospodična, tete in drugi. Bati se je namreč čisto nemogočih razlag in pomenov ali pa spoznanja, da so nekatere

izmed teh oseb pojmovane drugače od glavnih. Prav tako ni zahtevati v alegoriji značajev v pravem zmislu, marveč kvečjemu nekakšno nadosebno značilnost. Tudi ta je podana samo pri Mihi, toda grobo, tako da trga tenko pajčevino alegorije. Drugim osebam daje to značilnost le njih življenski položaj in njih usoda.

Toda vsi ti oblikovni elementi so v «Slavici» le povprečno slabi. Drugače pa je z dialogom, ki nosi vso težo duha. Nekaj značilnih mest: Slava ypraša Pera: «Kaj se toliko smejete? Ste prehlajeni?» — Med vsemi mogočimi in nemogočimi stvarmi, ki se jih s Slavo dotakneta, spregovori Pero nekje tudi o Bogu. Nato Slava: «Boga? Kdo je iznašel to besedo? Dokazov hočem zanj!» Pero: «Zamislite si, da se naenkrat razodene vsakemu posamezniku posebej... Ljudje bi počeli mukati v eno samo korito, ki bi bilo nebo, in — pazite, kaj sledi iz tega! — človek bi v tem trenutku prenehal biti človek!» — Drugje zopet sanjari Pero pred Slavo o sreči, «zreti samo enkrat v nesvestno, spečo Slavico». Nato Slava: «Kaj bi vi pri meni! Sanjala bi še o krokodilu.» — Kmalu nato ji pravi Pero: «Kako ste upadli! Preveč razglablajte!» Slava: «Vi bi hoteli, da se redim kot pujssek?» To so pogovori duš narodov in to govori duša slovenskega naroda, ki je pravkar po svojem zatrdilu «prebdela teden dni in noči ob Darwinu, Haecklu in Rousseauu».

Podobnih in hujših neokusnosti in nespametnosti je v tej tragediji več. Radi imenitnosti se menda v drugem dejanju izgovori včasih kak stavek v tujem jeziku: angleško, francosko, rusko. Kdor se poslužuje takih sredstev, bi moral biti bolje poučen. Slava pravi: «Je suis enchante.» Tudi transkripcija Srečkove ruščine pripoveduje marsikaj; primerjajte besedi: «kakoe» in pa «umjiraju». Vrhu tega Sevrovi ljudje «pojčkajo». Srečko in Danica sta «sensibilna ljubka norčka», Srečko jo «v šali sensibilno ljubi» — poljubilja in ji govori v temle tonu: «slecek moj, mucek moj». Danica «capka» v dvorano, Miha se «smeška» in Slava se nadeja, da bo «č u l a kak salto mortale» itd. itd. Končno naj bo omenjen še «oderček z dvema stopnjicama», ki ga Sever zahteva v grajski dvorani drugega dejanja samo zato, da Srečko in Slava govorita svoja govora z njega. Bati se je, da ima kak nezapopadljiv simboličen pomen.

Tragedija je v velikih obrisih stvarno in oblikovno zabloda, v podrobnem in intimnem pa pretenciozna naivnost, neokusnost in abotnost ter po kakovosti pomembno zaostaja celo za Berkopčevo poezijo.

*

To so tedaj prvi sadovi «nove samorodne slovenske umetnostne» struje. Njih kakovost je taka, da jim ne more dati vrednosti nobena še tako bistroumna umetnostna miselnost. Pač pa je mogoče obratno, da bodo ta «dela novoborcev» že vnaprej odvzela pomembnost miselnosti, ki je morda sama čisto mogoča ali morda celo plodna. Kakovost teh del je celo tako nepomembna, da bi, izdana normalno in brez glasne ambicioznosti, ne zaslužila, da se jim odmeri toliko prostora, kolikor se jim ga je. Odšla bi brezglasno pa tudi brez posebne sramote v pozabo, kakor že toliko in toliko drugega, in to celo boljšega.

Josip Vidmar.

Sa strana zamagljenih. Pripovetke. Predgovor napisao Jovan Kršić. Izdaje Grupe sarajevskih književnika. Sarajevo 1928.

Prikupna knjižna novost — po notranji vrednosti in po vnvanji opremi: prava reprezentativna zbirka. Dvanajstoriga bosensko-hercegovinskih pripovednikov se je zbrala okoli te knjige: Ivo Andrić, Srgja Gjokić, Borivoje

Jevtić, Hasan Kikić, Jakša Kušan, Marko Marković, Radovan Tunguz-Perović, Jovan Palavestra, Isak Samokovlija, Milan G. Čurčić, Hamza Humo, Verka Škurla-Iljić. Skoraj vsak predstavlja drug bosenski pokrajinski ali celo etnični tip. Srbsko-pravoslavni, moslimski, židovski svet. Kraji, kjer še žive legende, kjer ljudsko domišljijo sesajo volkodlaki. kjer ob primitivnosti civilizacije odločujejo primarni, nepotvorjeni človeški nagoni, ki jih brzda samo čudna, v svojih slutnjah in strahovih vzajemno izpremešana verstva; kjer živi krščansko-mohamedanski svet na stari paganski osnovi.

Pisec predgovora dr. Jovan Kršić vidi na vseh tu zastopanih pisateljih dve skupni potezi: rasni temperament in zavisnost od okolja. Pravi, da so bosenski pripovedniki zbog tega «formalno konservativni». Ali spriči njihovo izvornosti radi pozabimo, da živimo v času, ko si mladi pisatelji pomagajo k uspehu s konstrukcijami forme, ki za njimi često ostaja razočaranje in praznота. Ljubši nam je ta bosenski naturalizem, ki brizga z močnimi curki iz zdravih, nasičenih tal in ki ga ti po večini mladi pisatelji individualizirajo s svojimi močnimi talenti; rajši imamo živo, prepričevalno umetniško besedo nego literarno problematiko. Prav zbog te neposrednosti in pristnosti, zaradi dobre odbranosti prispevkov in obilnega jezikovnega bogastva vidimo v zbirki «Sa strana zamagljenih» eno najzanimivejših, če ne najzanimivejšo literarno noviteto na lanskem srbskem in hrvatskem knjižnem trgu.

Najbolj izgrajeni pisatelji so v tej zbirki Ivo Andrić, Borivoje Jevtić in Hamza Humo. Andrića odlikuje mimo izrazitih umetniških sposobnosti tudi očitna književna kultura; v povesti «Most na Žepi», ki jo je prispeval za to zbirko, je njegovo pripovedovanje — kakor vsekdar — mirno, plastično, zlito v živo epično celoto, tako da ta povest vzlic dokaj preprostemu motivu zapušča v bralcu trajen vtisk. Nasproti Andrićevemu bolj statičnemu pripovedovanju je Borivoje Jevtić v povesti «Šume» dinamičen: živahno, temperamentno pripoveduje o trpljenju srbskega planinskega ljudstva med vojno in dosega že s samim okvirom (pripovedovanje voznika, ki vozi mladega bolnika skozi ozeleneli planinski gozd) umetniški učinek. Hamza Humo je izrazit erotik: «Sevdalijina ljubav» je hercegovinsko gorka, večje stilizirana povest o vaškem donu Juanu Biberju in strastni muslimanki Iši, povest o ljubezenskem «dertu», pripovedovana z žarom Bore Stankovića. Iz muslimanskega sveta sta prispevala dve zelo interesantni povesti mlada talenta Hasan Kikić in Jakša Kušan. Mnogo poezije je zajel Gjokić v črtici «Mraz na Krekodolu»; toplota starega življenja in tragično pronicanje novega časa v Bosno zanima Marka Markovića, ki je vpodobil v vozniku Begu iz povesti «Na boku» eno najbolj plastičnih figur te zbirke. Bolj folkloristična je še vedno sicer dobra povest starejšega pisatelja Perovića-Nevesinjskega «Djavalje carstvo», močna je Palavestrina «U prvičju», dočim je Isak Samokovlija v «Jevrejinu, koji se subotom ne moli Bogu» odprl čitatelju svet španskih židov. Čurčićevo povest «Kako su Borku Tutumraku ukrali život i smrt» odlikuje izviren in večje izpeljan motiv, dasi ji do popolnosti manjka še večja pripovedniška disciplina, prav kakor Škurla-Iljićevi v «Hanu». Vsaka povest pa je ne glede na večjo ali manjšo umetniško intenziteto vredna čitanja. Celotna knjiga je po svoji regionalni svežosti najboljši dokaz trditve, ki jo je postavil dr. Kršić v svojem zanimivem uvodu: da bosensko pripovedništvo predstavlja najizvirnejši, oziroma najelementarnejši del današnje srbske književnosti.

Knjiga je natisnjena na dobrem papirju in opremljena s portreti ter kratkimi biografijami pisateljev. Ilustrirali so jo: Narcis Burić, Tošo Janković, Karlo Mijić, Roman Petrović in Sigo Sumereker. B. Borko.

Slavko Savinšek: Milica, otrok bolesti. 1928. Samozaložba. Str. 117.

Bolezen in pohabljenost sta lastnosti, ki ločita Milico od drugih in ki sta jo napravili tako rekoč opevanja vredno. V taki knjigi razumeti bolezen in pohabljenost in sploh telesno zlo kot nesrečo, oziroma samó kot nesrečo, kakor je razumljena v stvarnosti te povesti, je vsakdanje in nepisateljsko. (Cankar je v «Hiši Marije Pomočnice» pokazal bolezen s strani, v kateri se kaže bolj človeška od zdravja samega. Th. Mann je v «Zauberbergu» prav ob bolezní preiskoval misteriozni svet stikov telesnega in duševnega.) Prav tako je vsakdanje in nepisateljsko, vzbujati v knjigi ganutje — kajti to je glavno občutje te knjige — z dogodki in položaji, ki so že v življenju ganljivi prav za vsakega. Naloga pisatelja je, vzbujati usmiljenje tam, kjer ostaja življenje trdega srca, in odkrivati čustva neznano in neopaženo.

Tem osnovnim kakovostim je podobna izdelava. Značaji so gledani do zelo običajnih meja in so jako dobri ali jako zli, pri čemer sta hudobnost in dobrotá deljeni svojevoljno in brez stvarne nujnosti ter pojmovani zopet popolnoma povprečno. Dogodki sicer potekajo dovolj naravno, toda često se opazi avtorjeva samovoljnost in še česče njegova neokretnost in neizbirčnost. Vprav čudna neokusnost pa je obrat, po katerem se Miličin prvi dobrotnik in čestilec izkaže kot nesrečnež, ki se nadeja vsaj v pohabljenki najti utehe svojim nelepip pubertetnim težavam.

Duhu vseh teh kakovosti odgovarja tudi jezikovni slog povesti, ki je večinoma banalno poetičen in prisiljeno čustven. «O, Milica, kako so tvoje oči kakor dva oglja, dva žareča oglja. Obraz je bled, plemenit, ustnice v njem ko dvoje koral, črni lasje so kakor temna blazina, ki na njej bledota blišči, Milica! Kakor dva žareča oglja, osenčena s sencami dolgih zametnih trepalk, okrašene s črtami hrepenenja!» — «Lepo telo ji stresa krčevito ihtenje, da trepeta odbijajoča se svetloba v ogledalu, kakor lunini žarki na brezinem listju v rahlem vetriču.» Itd. Itd. Vse to je banalno, solzavo in človeško nezanimivo. Ugajalo bo kvečjemu dekletom, ki hrepene po otožnosti, ginjenosti in podobnem.

Josip Vidmar.

K R O N I K A

Opera. — Slavko Osterc: Iz komične opere. Dne 9. novembra 1928. l. je ljubljanska opera sploh prvič izvedla muzikalno-dramatično enodejanko Slavka Osterca, čigar glasba da tačas v kulturnem središču Slovenije ni bila še poznana. Dotlej je Slavko Osterc doživel izvedbe raznih svojih del le na štajerskem v Mariboru in Celju. Sam sem slišal v Mariboru neko Osterčevo simfonijo, ki jo je izvedla mariborska vojaška godba. To delo se mi ni zdelo dozorelo. Bilo je še neokretno v instrumentaciji in v vsem svojem govoru, dasiravno so neka mesta kazala individualen talent. Slišal sem svojčas tudi neki Osterčev godalni kvartet, ki so ga izvajali v Celju Zikovci. Ta kvartet se mi je zdel muzikalno mnogo boljši, imel je močnejše izraženo individualnost.

To vse pa je bilo, preden je odšel Osterc v Prago, da si poglobi svoje znanje, v tisto Prago, ki je danes najinteresantnejši muzikalni center Evrope in s tem tudi sveta. Najinteresantnejši zaradi tega, ker Praga goji v enaki meri najmodernejšo muziko kot tudi staro muziko, dočim so drugi muzikalni centri, Pariz, Berlin, Dunaj, izrazito konservativni. Parletno bivanje v Pragi je Osterčeva izražalna sredstva temeljito izpremenilo. Njegov korak od

prejšnjih njegovih del do te enodejanke je izreden. V tehničnem pogledu se prezentira ta njegova enodejanka kot zelo dozorelo delo. Njegova instrumentacija je ne samo vseskozi zvočna, včasih zažari celo v čarobnih barvah. Navzlic temu pa je zelo lahkotna in prozorna. Osterc si je v harmoničnem pogledu ustvaril svoj jezik, ki je seveda, kot je naravno, oblikovan od sodobnih harmoničnih tokov, pa vendarle samosvoj.

Kar pa posebno vzbuja pozornost, je izrazita nadarjenost Osterčeva kot dramatika. Groteskno dogodevanje v njegovi enodejanki, ki se odvija s kinematografično brzino, ni le nikjer ovirano s tokom muzike, nasprotno mu sledi Osterc z izredno prožnostjo in gibkostjo, poglobivši se v vsako razpoložensko situacijo drame. On ima tisti nezmotljivo sigurni čut, ki ga smatram za najbistvenjšo potezo dramatično nadarjenega muzika, namreč čut, dati dramatični situaciji natančno pravilno širino, nič več in nič manj kot toliko kot je potreba, da situacija doseže potrebno teatrsko učinkovitost. Če pogledam vsa dosedanja muzikalno dramatična dela v Sloveniji, se mi zdi Osterčevo delo prvo, ki je teatrsko in dramatično popolnoma dozorelo. Zdi se mi, da je višek naše dosedanje produkcije na glasbeno dramatičnem polju.

Ko je bila Glasbena Matica v Varšavi, je svoječasn poljski ministrski predsednik Ponikowski, ki je obenem predsednik Zveze poljskih pevskih društev, nazdravljajoč Glasbeni Matici in ljubljanskemu mestu izrazil misel, da njegov pozdrav velja zlasti mestu Ljubljani, ki je s svojo kulturno tradicijo ustvarila ona tla, ki edino so omogočila razvoj in razcvit Glasbene Matice v njeno veliko umetniško popolnost. Kakor je globok ta pogled, se mi zdi tudi pravičen za ocenitev končno doseženega uspeha. Isti ozir na vse dosedanje napore našega glasbenega življenja in ustvarjanja daje Osterčevemu uspehu organsko ozadje in podlago, ne da bi kakorkoli zmanjšal individualno zaslugo in vrednost. Če pregledam vse naše glasbeno življenje tekom zadnjih štirideset let in vidim njegovo polagano rast do tega končnega uspeha, moram reči, da sem bil srčno vesel tega najnovejšega, tako muzikalno sočnega, zdravega in življensko močnega Osterčevega dela. Pozdravljam njegovo bodoče delo.

Anton Lajovic.

Umetnostna razstava četrte generacije. Ljubljana, Jakopičev paviljon. 2. do 22. septembra 1928.

Med šestorico mladih, ki so začetkom septembra razstavili v tivolskem paviljonu, je ljubljanskemu občinstvu najbolj, oziroma sploh edino znan slikar in grafik Miha Maleš. V ti čisto slučajno sestavljeni skupini je on gotovo še najbolj izdelana in samorodna natura, dasi je bolj ali manj vse, kar je razstavil to pot, le priprava in komaj osnutek za nekaj večjega, kar pričakujemo od njega že delj časa. Ti drobni dokazi lepega talenta pričajo o veliki plodovitosti, ki bruha na dan, žal, le preveč fragmentarična, premalo izklesana dela. Sinteze iz teh bleščočih poskusov na vse strani, pravega dognanja še pogrešamo, tistega, ki ustvarja velike, trajne kompozicije.

Za Maleša je morda najbolj značilna njegova življenska radost, ki se kaže v silovitosti in strastnosti, s katero se neprestano ukvarja z nerazrešno uganko erotike. Vendar pa Maleš v svojih erotičnih motivih prodre le redkokdaj globlje pod površino in njegov umetnostni odnos do «večno ženskega» ostane običajno v mejah preproste seksualne čutnosti.

Zbral je niz linorezov, ki so tehnično čisto zanimivo rešeni, povedo pa le bolj malo, potem vrsto risb in risb s peresom. Od teh dva, trije portreti res zaslužijo pohvalo: so originalni in niso leseni. Najbolj se je pa postavil Maleš z vencem monotipij, predvsem cvetličnih tiložitij. Pokazal se je z manj znane

strani: kot nežen kolorist izbranega okusa, ki zna neznanemu motivu dati dekorativno pomembnost. Če bi ta še več obetajoči grafik opustil izvestne modne mušice in se dal samega sebe, čisto iskreno in neprisiljeno, če bi vihavo pretiravanje zamenjal s poglobitvijo in vernejšo naslonitvijo na prirodo, potem mu ne bo težko zasesti v naši grafiki eno najodličnejših mest.

Prvič je nastopil v Ljubljani slikar Olaf G l o b o č n i k, in sicer z deli iz raznih dob. Poleg Maleša je bil na ti prireditvi najjačji talent in tudi najbolj dozorel, dasi še močno išče prave smeri. Ne hlasta za modnimi efekti, dasi so njegova olja vseskozi moderna po slikarski izvedbi. Globočnikove mirno ubrane kompozicije so več nego le studije, so solidno izdelane, pa ne konvencionalne in izražajo v neki meri docela svojstveno osebnost, dejal bi, estetsko gledanje sveta. Predvsem jih diči v naših časih redka, skoro nepriljubljena vrлина: dober, diskreten okus. Slikarjev značaj bi lahko nazval melanholijo, ki se časih približuje že neki trpki vdanosti. Kjer gradi bolj na grobo, brez prevelike čuvstvene mehkočnosti (preti mu sentimentalnost!), postaja skoro mogočen. Tak je portret dekletca na cesti («Manja»), ki je kar imeniten po svoji prepričevalni preprostosti. Tudi «Primorka» spada nekako v to skupino. Mračnemu, romantičnemu razpoloženju slikarjevemu služijo zamolke barve, zastrti skupni toni: temno-modri, sivi, črnikasti. V «Pastirjih» je pokazal poskus iz zadnjega časa, doseči monumentalnost freske z živo barvo in razgibano kompozicijo. Preko studijske stopnje ne seže. Globočnik je sam uživač in slikar pokojne lepote, za nežno poetsko naravo, ki se nagiblje časih skoro že k literarnosti.

Odločen slikarski talent je Mira P r e g l j e v a. Nepopolnosti v tehniki in razne nedovršenosti prezremo ob neutajljivih kvalitetah, ki pričajo o pogumu in veliki marljivosti. Med številnimi portreti (deloma precej velikimi olji) jih je sicer nekaj, ki so bili trdi in okorni in prav za prav niso sodili na javno razstavo, zato pa so drugi boljši, nekateri — postavim «Julči» in veliki portret sedeče deklice — kar res odlični. Barvno jim ni kaj očitati, mlada slikarica skrbno izbira tone in jih združuje v okusne harmonije, ki izražajo živahen temperament, optimističen odnošaj do sveta in veliko vero vase. Z barvnimi ploskvami brez malenkostnega poskušanja samozavestno gradi like, ki se jim seveda često še poznajo različne hibe. Po navadi je karakterizacija modelov posrečena, povsod je vsaj vidno resno stremljenje, doseči več nego fotografsko sličnost. Pregljeva je moderna slikarica, pa ni zgolj posnemovalka niti privrženka skrajnih struj. Če se bo razvijala v dosedanjem pravcu, ki razodeva solidnost in resnobno pojmovanje umetniškega poklica, ji ne bo težko kmalu premagati začetniških ovir, ki še kalé neposredno uživanje njenih del.

Slikar Franc P a v l o v e c, za Ljubljano takisto novinec, je premalo pokazal, da bi si o njem mogel ustvariti pravilno dokončno mnenje. Razstavil je veliko oljno kompozicijo, ki jo je nazval «Ilustracija», dve pokrajini in tihožitje, vse v manjšem formatu, ter precejšnjo pastelno studijo. Po teh delih imam vtis, da je Pavlovec bolj umstveno snujoč, nekam literarno usmerjen značaj, nego svobodno čutno sprejemajoč in neposredno oblikujoč umetnik. Privid iz Cankarja je res le i l u s t r a c i j a, brez lastne življenske moči in nujnosti. V črno-beli tehniki bi izražala v skromnem okviru vse isto. V Pavlovčevih slikah pogrešam radosti, jasnosti in mogočne stvariteljske svežine.

Slikar Janez M e ž a n pri nas še ni zelo znan. Poslal je dve oljni sliki ter več akvarelov in pastelov precej različne kakovosti. V olju je sicer še hladen in robot, vendar je Slomškov portret res dokaj moderno in pošteno delo, v nekem oziru skoro veličastno zamišljeno, čeprav brez bližje osebne značke

Po portretni sličnosti je moška glava zelo uspela, a je precej gladka. Boljši od akvarelov so nekateri pasteli, kjer je dosegel presenetljivo stopnjo virtuoznosti, da kar zataji značilnost materiala.

Kipar Nikolaj Pirnat se je predstavil s portretno studijo in tremi reliefi — za prvi nastop vsekakor preslabo. Njegovih sposobnosti ti drobci niso mogli predočiti. Tolste glava je močno vplivana, tudi reliefi so le bolj dekorativni; tudi zato niso dosegli učinka, ker so bili nesrečno polihromirani.

A kakor je Pirnat kot plastik razočaral, tako je kot ilustrator nadvse prijetno presenetil. Zdi se mi, da lahko trdim, da se je z njim pojavil satiričen talent, kakršnih med našimi risarji še nismo imeli mnogo. K točnemu opazovanju, smislu za značilnosti in pogumni, dasi skopi, a zato tem zgovornejši črti se pridružuje redko tenak socialni posluš in čut za takt. Pirnatovi satirični listi (ki v detajlih nekoliko spominjajo na Georgea Grossa) so žgoči protesti in glasne obtožbe našega družabnega reda — nereda. Zaradi tega človečanskega stališča gre Pirnatu izjemno stališče v mlajši naši umetnosti. — Kje se najde kdo, ki bo dvignil ta pri nas tako redki ilustratorski talent? Še dva, tri take fante, pa se ne bi bal začeti z izdajanjem umetniškega humoristično-satiričnega lista. takega, kakršnega Slovenci v teh časih tako bridko potrebujemo.

Spoznali smo, da se ta šestorica pripadnikov «četrte generacije», kakor so se sami krstili, med seboj prav v temeljnih loči po pojmovanju umetniških nalog in življenja, po smereh, po starosti in tudi po sposobnostih. Odkod torej to nekako umetnostno-zgodovinsko zveneče ime? Je mar ta naziv le fantovska domislica ali skriva v sebi kal prepričanja, da je z njimi nastopila nova doba v slovenski umetnosti? Ne verjamem. Toliko samospoznanja jim pa le prisodim, da se zavedajo vsega, kar jih loči in pa tudi, da je večina njih šele na prvih klinih visoke lestve do popolnosti in dovršenosti.

Razstava je dosegla svoj namen, pa da je bila «četrta generacija» tudi le gola reklama. Vzbudila je zanimanje za razstavljalce in jim dala vsaj moralne opore, ki jo zaslužijo. Mnogo manj je že v njihovem delu pozerstva, manj narejenih kretenj, manj bolestonega hotenja, osupniti vsaj, če že ne ovladati občinstvo. Vse kaže, da se bližamo počasnemu ozdravljenju iz kaosa let po vojni. Spoznanje, da je rešitev le v delu in poštenosti, se širi. Tako gledam pristaše te četrte generacije: moči, enakovredne volji, še ni v njih, a nezadovoljnosti z obstoječim in hotenja, spolniti se v resnici, ne utajiš. Morda sami še ne pridejo v obljubljeni dežel, kažipoti vanjo so. To je dovolj.

K. D o b i d a.

Mariborska drama v jesenski sezoni. Ivan Cankar: Hlapci. — Sacha Guitry: Moj oče je imel prav. — Paul Gerald: Robert in Marianne. — Ludvik Fulda: Ognjenik. — Emile Zola: Thérèse Raquin. — Jaroslav Kvapil: Oblaki. — Julij Berstel: Dower—Calais. — Režija: razen tretje (Rakuša) vse Joško Kovič.

Vprizoritev drame uspe le, če je dobra kot celota. Za to je treba režiserja, ki ume v stvar zgnesti svojo idejo in jo napeti na svojo linijo, in ansambla, režiserjeve gmote, kot enote iz igralcev sličnih kvalitiet, kjer se izgubi individualizirani režiserjevi volji in so vse uloge glavne.

Maribor letos ni pokazal takega režiserja. Zlasti ni to J. Kovič. Ambicija ga vnema k izredni marljivosti, podjetnosti in požrtvovalnosti; sicer pa le odkazuje prostor, uredi kretanje in naglašanje, skrbi za tempo in opremi oder, vse tehniško, obrtno. Nikoli še ni prodril v umetniško bistvo drame in se iz njega učil za svoj konkretni posel, kje še, da bi iz svojega kaj dolagal, kajti božjega ničesar nima. Tako ni bilo nič organsko živega, le slišali smo

in videli ljudi, kar bi sicer z istim dobičkom čitali iz knjige. Hlapce je bil napovedal v novi (realistično-simbolični!) režiji, a jih je gonil po izvoženih tirih in simbolizem maskiral z zavesami, ideje hlapčevstva pa ni našel. V *Thérèse Raquin* je dovolil mestoma odurno naturalistično igranje, robato in oglati, ko da je bilo igrarstvo zadnjih štirideset let statično, neodpustljivo špekulacijo na živce. Tudi v drugih družabnih veseloigrah je vlekel vsak igralec po svoje, da bi izbil zase največ uspeha, francoske konverzacije, tona družbe, duhá ni bilo dojeti. J. Kovič ne kaže razumevanja za stilno skladje scenične opreme z igranje in kostumiranjem. Estetskih ozirov sploh nima. Nikdar bi sicer ne bila mogoča maska Bukšekove v *Thérèse Raquin*, bolj podobne mrliču, ki se je tedne namakal v vodi, nego mrtvoudni starki — in jahalna obleka Starčeve v *Robert in Marianne*, standard neokusne kaprice.

Maribor tudi nima takega ansambla. Ni mogoča enotnost, nujno sozvočje vseh, med ljudmi, ki nesporno vsebujejo umetniške kvalitete in igralci, ki so diletantje vsakdanje vrste in trkajo na svoje dolgoletno delo, čeprav s stališča narodnega prebujenja in populariziranja prosvete morda zaslužno. To je latentna bolezen našega gledališča, da je preveč zaslužnih in premalo voljnih, še tolik režiser bi mogel le v stvarih z malo ulogami doseči uspeh. Končno so ljudje preobremenjeni. Peščica jih je, skoro povsod so vsi zaposleni, celo v opereti; plačani so beraško, angažirani niso stalno in vprašanje obstoja gledališča visi nad njimi ko plaz in kali veselje do ustvarjanja.

Jesenska sezona je tedaj negativna, govoriti se dá le o odlomkih in posameznih nastopih, kar pa kritično ni več zanimivo.

Poleg Kraljeve, ki je podala dobre tipe (Lojzka v *Hlapcih*, Maja v *Oblakih*, *Thérèse Raquin*), igrane idejno in smiselno, ki bi bili še boljši, ko bi ji bilo kos okolje, se je krepko uveljavil *Vl. Skrbinšek* kot močen karakteren igralec, ki notranje točno reagira na vsak prijem (*Robert*, *Sandercroft*). Poln obetov je zlasti *Rakuša*, morda tudi *P. Kovič*. *Starčeva* je zunanja in patetična, *Bukšekova* pod vplivom bolezni, *Grom* je v *Thérèse Raquin* kot *Laurent* eksaktno propadel, isto *J. Kovič* kot župnik v *Hlapcih*, oba v *Moj oče* je imel prav, kjer je njun esprit izgubil sapo že pred rampo. *Železnik* je zunanje dodelan.

Sam repertoar končno ni bil posrečen. Cankarjevi *Hlapci* bi po mojem za pravi uspeh morali imeti drugačen zadnji akt, stilno in vsebinsko skladnejšega s prejšnjimi. Zaporedoma kar trojica sicer dobro pisanih francoskih družabnih komedij je preveč zakonske teorije iz nam tuje miselnosti in daljnega, prenasičenega ambianta, da bi nas v tem izobilju tudi stopnjema ogrevale. Naturalistična *Thérèse Raquin* je le umetniško-zgodovinsko zanimiva. V tej zvezi (!) sentimentalna romantika *Oblakov*, kjer učinkujejo le orgle, petje in odrsko nastrojenje. *Dasi* nista bila v vsej formi, sta tu *Kraljeva* in *Rakuša* (kakor tudi v *Hlapcih*) nudila redke trenutke užitka v mariborski dramati. *Dower—Calais*: sijajno scenično delo odrskega mojstra in odlična igra *Vl. Skrbinška* (*Sandercroft*), zelo zdrilana, zunanja, hladna, neprepričevalna in patetična kreacija *Starčeve* (*Gladys O'Halloran*).

V vse to in tako — kriza v zanimanju in obisku, ki je le zunanji izraz neuspehov in notranjega trenja. Občinstvo je naveličano večnih govoric o spremembah v upravi, o krizi s subvencijami, o dolgovihi, o sosvetu, o nestalnih angažmanih, o neangažiranju nekaterih, o netaktičnostih — in v zadnjem času o razkolu v ansamblu z nekako parolo: tu teater — tu umetnost. Mi pa bi radi miru in dobrih predstav.

M. Šnuderl.

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Antologia slovena ad uso delle scuole medic**, compilata dal Andrea Budal. Gorizia. Stabilimento tipografico L. Lukezic. 1928. 323 str.
- Blok Aleksander**, Dvanajst. Prevedel Mile Klopčič. Opremil Miha Maleš. Ljubljana. «Proletarska knjižnica.» 1928. 32 str.
- Bradač Fr.** s sodelovanjem J. Šlebingerja, Nemško-slovenski slovar. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1928. 723 str.
- Govekar Fran**, Olga. Ljubljana. Vodnikova družba. 1928. 151 str.
- Gradnik Alojz**, Kitajska lirika. Ljubljana. Založba «Jug». 1928. XXX + 173 str. Cena broš. 45, vez. 55 Din. (Platnice in vinjete narisal inž. arh. D. Serajnik.)
- Hviezdoslavove sobrané spisý básnické**. Svazok II. Oddiel lirický. Tretie vydanie. Turčiansky sv. Martin. Matica Slovenská. 1928. 408 str. Cena 35 Kč.
- Súpis slovenských rozprávok**. Napisał Jiří Polívka. Svazok III. Turčiansky sv. Martin. Matica Slovenská. 1927. 468 str. Cena 51 Kč.
- ***Hristov Kiril**, Čeda na Balkana. Epičeska poema. Ilustraciji ot Boris Denev. Sofia. V. N. Panaiotova. 112 str. Cena 50 levov.
- Karlin Pavel**, Dolgouhi Jernejček. Bretonske pravljice. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1929. 46 str. Cena broš. 12, vez. 16 Din. (Z začarane police, I.)
- ***Krklec Gustav**, Srebrna cesta. Drugo izdanje. (1916—1920.) Beograd. «Život i rad.» 1928. 78 str. Cena 15 Din.
- Lah Ivan**, V borbi za Jugoslavijo. Ljubljana. Vodnikova družba. 1928. 127 str.
- Matičič Ivan**, Na mrtvi straži. Ljubljana. Vodnikova družba. 1928. 111 str.
- Nazor Vladimir**, Utva zlatokrila. Mitsko zbivanje ispričano u 5 pevanja. II. (dotjerano) izdanje. Zagreb. Jugoslovenska štampa d. d. 1928. 96 str. Cena broš. 20, vez. 30 Din.
- Pratika Vodnikova** 1929. Uredil Pavel Karlin. Ljubljana. Vodnikova družba. 1928. 128 str.
- Princeza v pomaranči in druge furlanske pripovedke**. Prevel in priredil Stanko Škerlj. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1929. 48 str. Cena broš. 12 Din, vez. 16 Din. (Z začarane police, II.)
- Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti**. Knjiga 235. razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga. Zagreb. Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti. 1928.
- Slovenci v desetletju 1918—1928**. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Ljubljana. «Leonova družba.» 1928. IV + 776 str.
- Vošnjak Bogumil**, U borbi za ujedinjenu narodnu državu, Ljubljana-Beograd-Zagreb. Tiskovna zadruga. 1928. XII + 410 str.
- Zakon o posesti in nošenju orožja, njegova razlaga in tozadevni pravilniki ter zakon o zaštiti javne varnosti in reda v državi**. Priredil in uredil Otmar Pirkmajer. Maribor. Samozaložba. 1928. 221 str. Cena vez. 65 Din. (Zbirka zakonov za upravno službo, zvezek 1.)

Najnovejša in najaktualnejša knjiga

Tiskovne zadruga je obsežno delo dr. Bogumila Vošnjaka

U borbi za ujedinjeno narodnu državu.

410 strani s portretom pisatelja. — Broširana Din 120.—, v originalni vezavi Din 140.—.

Pisec je prebil vsa vojna leta v Parizu, Londonu, Rimu, Zjedinjenih državah, Srbiji, na Krfu, povsod neumorno delujoč v duhu ustanovitve naše države. Že pred svetovno vojno priznani slovenski potopisni pisatelj, je v tej knjigi na odličen in zelo zanimiv način popisal spomine na svoje delovanje med svetovno vojno, popisal obiske pri najodličnejših osebah Evrope in Amerike, ki so gradili novi svet.

Vošnjakovi memoari so delo trajne vrednosti!

Knjigo razpošilja

knjigarna Tiskovne zadruga v Ljubljani

Prešernova ulica št. 54 (nasproti glavne pošte).

V letošnji zimski dobi izda knjigarna Tiskovne zadruga v Ljubljani sledede knjige:

Ivan Tavčar: **Zbrani spisi. III. zvezek.** Uredil dr. Iv. Prijatelj.
(Otok in struga. - Tiberius Pannonicus. - Kuzovci. - Janez Solnce. - Vita vitae meae).

Fr. Maselj-Podlimbarski: **Zbrani spisi. IV. in V. zvezek.** Gospodin Franjo.
Uredil dr. Janko Šlebinger.

Bogumil Vošnjak: **U borbi za ujedinjeno nacionalnu državu.**

Lapajne dr. Stanko: **Mednarodno in medpokrajinsko pravo
kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.**

Hašek Jaroslav: **Pustolovščine dobrega vojaka Švejka. II. del.**

Shakespeare-Župančič: **Ukročena trmoglavka.**

A. Leskovec: **Dva bregova.** Drama v 3 dejanjih.

Z začarane police (pravilnice s silkami).

1. zvezek: Dolgouhi Jernejček. — 2. zvezek: Princeza v pomaranči.

Zbirka zakonov za upravno službo.

1. zvezek: Zakon o posesti in nošenju orožja s pravilnikom in komentarjem. Priredil dr. O. Pirkmayer.

2. zvezek: Zakon o državljanstvu s pravilnikom in komentarjem.
Priredil dr. O. Pirkmayer.

Neposredni davki.

1. zvezek: Uslužbenski davek s pravilnikom in komentarjem. Priredil J. Mozetič.

Pravilnik za izvrševanje zakona o neposrednih davkih z dne 8. februarja 1928. in drugi predpisi, izdani na podstavi tega zakona.

LJUBLJANA HOTEL SLON

INTERURBANSKI. TELEFON 2645
NASLOV ZA BRZOJAVKE: SLONHOTEL

Centralna lega pred glavno pošto /
Postaja cestne železnice / Preko
100 komfortno opremljenih sob
(dobre postelje) / Centralna kurjava
/ Lastno kopališče s kadnimi, par-
nimi in kopelmi v vročem zraku /
Restavracija (priznana dobra ku-
hinja - najboljše pivo in najboljša
vina) / Kavarna z različnimi inozem-
skimi in domačimi časopisi / Vse
moderno opremljeno leta 1925.

AVTOOMNIBUS pri vseh GLAVNIH VLAKIH
POSTREŽBA TOČNA! CENE ZMERNE!

LAST TVRDKA:

HEDŽET & KORITNIK

SLAVIJA

jugoslovanska za-
varovalna banka

V LJUBLJANI

Podružnice:

Beograd Zagreb
Sarajevo Novi Sad
Osijek Split

Glavna zastopstva:

Vel. Bečkerek Cetinje
Skoplje Maribor

Generalno ravnateljstvo
v Ljubljani

Ant. Krisper

Ljubljana

Mestni trg št. 26 in
Stritarjeva ulica št. 3

Veletrgovina

z galanterijo in čevlji
Trgovina modnega, za šivilje
in krojače potrebnega blaga
Tu se dobe sloveči

Favorit = Vobach

mladinski albumi in vsi po-
samezni kroji

MERCINA IN DRUG

TRGOVINA S PAPIRJEM NA VELIKO

LJUBLJANA

KOLODVORSKA ULICA 8

TELEFON STEV. 2232

GLAVNO ZASTOPSTVO IN SAMO-
PRODAJA ZA SLOVENIJO VSEH IZ-
DELKOV TOVARNE ZA DOKUMENTNI
IN KARTNI PAPIR

BRAJTE PIATNIK - RADEČE